

ВІЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЬ

Драма в пяти діях Фрідріха Шіллера

З НІМЕЦКОГО ПЕРЕКЛАД

ВОЛОДИМИР КМІЩІКЕВИЧ

Виданє „Академічного Братства“

ЛЬВІВ 1887.

З друкарні Тов. ім. Шевченка

під зарядом К. Беднарского.

ВІЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЬ

ДРАМА В ПЯТИ ДІЯХ ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА

з німецького переклав

ВОЛОДИМИР КМІЦІКЕВИЧ

Видане „Академічного Братства“

ЛЬВІВ 1887.

З друкарні тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Воднарського.

П е р е д м о в а.

Трудно представити собі дивніший, більше в собі самім роздвоєний стан над той, який переживала Німеччина в перших роках нашого століття. Знеможена своїм роздробленем, безсилем та деморалізацією більшої часті дрібних князьків Німеччина находилась в стані політичного конання під ударами могутчої французкої республіки. Представниця фіктивної німецької єдності, Австрія, була унижена і ослаблена договорами в Кампоформіо (1797) и Люневілі (1801), позбавлена прихильників і майже всякого впливу в Німеччині; противно, деякі німецькі князі (як баварський) стояли в явнім союзі з Францією. В серпню 1802 року зібрав ся в Регенсбургу державний сойм німецький під тиском французкої диктатури а властиво під тиском волі одного чоловіка, Наполеона Бонапарте, котрий смілим замахом в р. 1801 усунув республіканський діректоріят і велів іменувати себе дожиттєвим консулом. Сойм регенсбургський був одною з найганебніших карт в історії Німеччини, — справедливо названо його „торговицею для продажі ласк“. Д. 25 лютого сойм той розійшов ся, ухваливши все, чого бажалось Французам для скріплення своїх

сторонників а ослаблення духа народної незалежності німецької. Знесено і секуляризовано всі духовні княжества, скасовано незалежність 48 вольних міст (Reichsstädte), а з повставшої через те маси земель утворено 4 нові княжества а надто ще ужито значної їх частини на куплення неутральності Пруссії. За ціну тої неутральності, котра підкопувала їх власне політичне існування (як се показали пізніші роки 1805—1806), як також за відступлене Французам 48 миль німецьких земель за Реном, дістали Пруси 235 миль земель повставших з секуляризації та медіатизації вольних і духовних д'єр по сім боці Рену.*)

Але рівночасно з тим станом крайнього політичного упадку і добровільного пониження найвисших вершків суспільности, зовсім відмінний образ бачимо в середніх верствах. В деяких невеличких місточках, як Веймарі, Єні, Дармштаті і др. потворили ся могутні центри духового життя, розцвіла пишним цвітом національна література. Се були кузні, в котрих такі велитні, як Лессінг, Вілянд, Гердер, Гете і Шіллер виковували непобориме духове оружє, котрим Німеччина повинна була не тільки вибороти ся з глибокої протрації, але дійти до тої величезної сили, яку бачимо нині.

*) Krones, Geschichte der Neuzeit Oesterreichs. Berlin, 1879. стор. 500—504.

Цікаве було внутрішнє життя в тій великій духовій кузні. Бачимо ту довгий ряд знаменитостей: писателів, учених, артистів і любителів та любительок штуки. На вид усі ті люди групувалися при дворах дрібних князів, що ними старають удекорувати своє нужденне панованє на взір Людовіка XIV. Але сим разом декорація зовсім затіснила собою основу, — князьки минулись і розвіялись парою, пішли в офіцери до армії прускої або французкої, а знамениті чужоземці, як мадам де Сталь, як і сам Наполеон, бачили в Німеччині „людей“ тільки в Гетих і Шіллерах, а ніяк не в Ліппе-Детмольдах та Рейс-Грейц-Шлейцах.*)

Але сама близькість до пануючих дворів, сама роль декорацій все таки не могла надто корисно вплинути на внутрішнє, духове життя літературних діячів. В величезній, необнятій досі кореспонденції, яка нам після них осталася і котра виявляє як найдокладнійше всі подробиці їх щоденного майже життя та думання, — говорить ся о штуці і о теоріях естетичних, о історії, о театрі, о філософії і етиці, о подробицях життя і літературних працях, — але дуже мало або й ніколи не говорить ся о політиці, — ані згадки о біжучих політичних справах; можна сказати, що такі поняття, як вітчизна, єдність і незалежність, як народ (не Volk, а

*) Звістно, що Наполеон по своїй розмові з Гетим сказав: „Отсе чоловік“.

Nation) більшій частині тих чільних людей були майже незвідні. Поняття ті вироблялись глибоко, в низших, придавлених верствах; нещасний, продаваний в неволю і гонений Зейме зітхає: „Німці були б чільним народом світа, коли б були народом“, —*) а натомість Гете робить досвіди анатомічні на полі битви, де Французи побили його земляків, і опісля ще насміває ся з тих, що рвуть ся з своїх пут і з під влади Наполеона. Сказати коротко, весь той пишний розцвіт німецької літератури являєсь нам якоюсь тихою, прозірчастою струєю, котра пливе хоч і в однім напрямі та все таки осібно, не змішуючи ся з розбурханим, каламутним потоком дійсного політичного життя Німеччини.

Не наша річ слідити за причинами того роздвоєння між літературою а актуальним життям. Сам гнет політичний всего не поясняє; гнет той впрочім при роздробленю Німеччини не міг бути ані одностайний ані систематичний. Ані поети доби „Sturm und Drang“-у, ані Лессінг з своїми теологічними письмами та „Натаном Мудрим“, ані Шіллер з своїми першими драмами („Räuber“ і „Kabale und Liebe“), повними горячих і досадно висказаних протестів против усеї гнилі сучасного життя — не попались в тюрми, не були карані, а їх твори, заборонені в однім князівстві, ставились на сценах другого князівства.

*) Seume, Apophtegmata

„Розбійники“, котрих титулова вінета виображувала скачучого льва з підписом „In Tirannos“ — друкувались і передруковувались по всій Німеччині

Без сумніву Шіллер був з усіх тодішніх великих писателів німецьких найбільше чуткий на болі і потреби живих, сучасних людей; і сам він найбільше зазнав біди, найбільше думав про суспільні та політичні відносини. А прецінь після двох перших знаменитих проб він відвертає ся від сучасного життя і починає велику вандрівку по перелогах минувшини всіх європейських народів. Чого він шукав по них? Коли переглянемо такі єго твори, як „Фієско“, „Дон Карлос“, „Орлеанська Дівчина“ і „Вільгельм Тель“, то бачимо у всіх них одну основну струю, ту саму струю, котра таким богатим ключем триснула була в „Розбійниках“ і в „Інтригах і любови“. Увільнене народа пригнетеного чужою тиранією, — ось що становить основу всіх тих великих творів (до них можна би долучити ще „Димитрія Самозванця“, що остав сь недокінчений). Тільки ж живий протест двох перших драм ту змінює ся в доктрину. Народ, полишений сам собі, близький природі, живе сумирним, іділлічним життям; чужий найїздник вносить в те життя розклад і руїну; се викликає в народі реакцію, народ повстає і увільнивши себе від чужого найїздника, вертає назад до свого первісного, іділ-

лічного стану. Отсе в головнім нарисі скелет історичної концепції драм Шіллера, — скелет, оснований на доктрині Руссо про суспільний договір і природний стан людей.*) В історії всіх часів і всіх народів шукає Шіллер моментів, котрі-б більше або менше відповідали тому шематови; в уста своїх героїв (переображених відповідно до того шемату) він вкладає мови похожі радше на мови членів французького парламенту, авторів „прав чоловіка“, ніж на мови історичних лиць, і таким робом, хоч далекі своїм сюжетом від сучасного життя, драми Шіллера стали ся огнистою проповідю думок великої французької революції, стали ся самі революцією в Німеччині.

Особливо „Вільгельм Тель“, послідня викінчена драма Шіллера, мав в тім згляді величезне значіне. Написаний як раз в сумній добі політичного конання німецького цісарства (з початком 1802 р. Шіллер почав студії над сюжетом, але перервав їх писанем трагедії „Наречена з Мессіни“ та перекладами з Пікарда, аж в осени 1803 почав серіозну працю над Телем, а скінчив його в лютім 1804 р.), він потряс не тільки сценами Німеччини, як того надіав ся Шіллер,**) але ще дужше потряс серцями Нім-

* Гляди о тім Wilh. Scherer, Geschichte der deutschen Nationallitteratur, стор. 700—720.

*) Д. 12 вересня 1803 р. він писав до Кернера: „Wenn mir die Götter günstig sind, das auszuführen, was ich im Kopf habe, so soll es ein

ців, причинив ся до розбудження в них почуття політичного. І хоч як старав ся автор сповнити в своїй драмі тільки вимоги поетичні, „абстрагуючи, як і слідує, від всяких очікувань, які привязує публіка і сучасність до сего сюжету-*) т. є вистерігаючись всего, що могло бути вважане натяком на сучасні відносини, — то все таки „Вільгельм Тель“ був твором революційним, бо вплив з жерела революційного, а пізніша доба найшла в нім для себе не тільки жерело одушевлення, але докладні взірці революційного поступовання при т. зв. „Befreiungskrieg“-ах против Наполеона. З того погляду треба признати правду біографови Шіллера. п. Паллеске, що „Вільгельм Тель побідив Наполеона“.**)

Предмет, становлячий основу Шіллерової драми, носив ся в ту пору, так сказати, в воздуху. Ще 1760 р. спалено в Берні книжку тамошнього пароха Фрейденбергера п.з. „Guillaume Tell, Fable Danoise“; єсть вісти про німецькі і французькі драми з XVIII стол. про Вільгельма Теля. Увагу Шіллера на сей сюжет звернув мабуть Гете, котрий сам думав обробити повість про Теля в обширній епічній поемі. Повість саму взяв Шіллер із хроніки Егідія Чуді,

mächtiges Ding werden und die Bühnen von Deutschland erschüttern.“

*) Лист до Кернера з д. 12 вересня 1802 р.

**) Palleske, Schillers Leben, II, 392.

виданої 1734—1736 р. п. з. „Chronicon Helveticum oder eigenttliche Beschreibung der sowohl im H. Römischen Reich als besonders in einer löblichen Eidgenossenschaft vorgeloffenen Begegnussen“. У Чуді Тель являєсь чимсь в роді римського Брута — юродивим, придурковатим, але добрим стрільцем, і зве ся властиво Tall (дурний), а навіть сам поясняє Геслерови своє ім'я, кажучи: „Wäre ich witzig, so hiesse ich anders und nicht Tall.“ Новіші критичні досліді виказали, що в памятниках, сучасних самому фактови повстання швейцарського звязку, нема ніякої згадки про Теля ані про Геслера. Казка про Теля появляє ся перший раз аж ок. 1480 р., т. є. 150 літ після самого повстання в т. зв. „Малій літописі білої книги“. Звістно також, що ок. 1440 р. (а затим о 100 літ після повстання) вмер в Аргау лицар Герман Геслер фон Брунеґ, властитель замків Грінінген і Лянденберґ; пізнійша повість перенесла його о сто літ взад і зробила з него двох австрійських старостів, Геслера і Лянденбергера. Повість, списана в „Малій літописі“ мабуть на основі давної народної пісні, котра неясні споминки про повстанє швейцарське сплела з стародавною мітологічною казкою про вистріл бога сонця (старонімецьке tall, tello = уорожений, украшений, є постійною прикметою бога сонця, гл. Simrock, Deutsche Mythologie, § 32.)

Ся пісня доховалась до наших часів тільки в пізнійшій переробці з р. 1477*)

Дивна річ вийшла з Шіллеровим опрацюванем сего предмету. Автор, котрий дбав, як бачилось, головно о те, щоб не робити концесій домаганням публики і сучасности, але сповнити головно свої власні вимоги поетичні, сотворив діло, безперечно величне і могуче, але все таки в поетичнім згляді далеко не бездоганне, — що згадаємо тільки потрійність акції (Тель і Геслер — звязкові, — Аттінгавзен, Берта і Руденц), недостаточно з собою звязаної, цілковитий брак дійства звязкових після основа-ня звязку на Рітлі і т. і.***) За то драма на перекір єго інтенції вийшла в повні і в найкращім значіню сучасна, сучасна не тільки для Німеччини доби наполеонської але сучасна для кожного часу і кожного народа, що стогне під чужим політичним і суспільним гнетом і бажає з під него вибитись на волю. Був се могучий, безсмертний заповіт поета, того самого, котрому французкий конвент признав право горо-

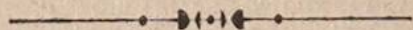
*) Frh. v. Liliencron, Historische Volkslieder der Deutschen, Bd. I. стор. 185 а також Rochholz, „Tell und Gessler in Sage und Geschichte“ і єго-ж „Die aargauer Gessler in Urkunden von 1250 bis 1513,“ в додатку до авсбургської „Allgemeine Zeitung“ 1877, N. 199—204, 219 і д.

**) Аналізу драми гляди: Heinrich Düntzer, Erläuterungen zu den deutschen Klassikern, Bd. 53—54.

жаньства в французкій республіці за смілу оборону прав людських — заповіт лишений цілій людскости, всім народам позбавленим політичної самостійности, спинюваним внішною, ворожою силою на дорозі правильного суспільного розвою.

Нехай же заповіт великого генія і чоловіколюбця найде сімпатичний відгомін і в серцях русько-української громади, котрій ми й поручаємо отсей переклад.

Іван Франко.

Л И Ц Я.

Герман Геслер, староста в Швіц і Урі.

Вернер, барон Атінггаузен, хорунжий.

Ульріх фон Руденц, єго сестрінець.

Вернер Штауфахер

Конрад Гун

Утель Редінг

Ганс Ауф'дер' Мауер

Єрг Ім' Гоере

Ульріх Шмід

Йост Вайлер

} Селяне з Швіц.

Вальтер Фіршт

Вільгельм Тель

Ресельман, священник

Петерман, дяк

Куні, пастух

Верні, стрілець

Руді, рибак

} з Урі.

Арнольд Мельхталь

Конрад Баумгартен

Маєр Сарнен

Штрут Вінкельрід

Бляус Фон'дер' Фліє

Буркгарт Ам' Бігель

Арнольд Сева

} з Унтервальден

Пфайфер Люцерн.

Кунц Герзау.

Єнні, хлопець рибацький.

Сеппі, підпасич.

Гертруда, Штауфахера жінка.

Гедвіга, жінка Теля донька Фіршта.

Берта фон Брунек, богата діди́чка.

Ариґарда	}	селянки.
Мехтільда		
Ельсбета		
Гільдегарда		

Вальтер	}	Теля сини.
Вільгельм		

Фрісгард	}	жовніри.
Ляйтгольд		

Рудольф Гаррас, Геслера конюший.

Йоганнес Парріціда, герцог Швабський.

Штієсі, польовий

Буй-Тур з Урі.

Посол державний.

Наставник.

Майстер-каміняр, челядники і помічники.

Окличники.

Милосердні Братя.

Геслерова і Лянденберґерова кіннота.

Много селян, чоловіків і жінок з Вальдштатів.

Перша дія.

Перша ява.

Скеля озера Фірвальдштетського, проти Швіц.
Озеро творить залив, будка стоїть недалеко
берега, рибацький хлопець возить ся на човні.
По злі озером в дали видко зелені полонини,
села і загороди Швіцкі, як мріють в сонічнім
світлі По лівій руці зрітелів видніють верхи
Гакену, хмарами повиті; по правій в далекій
дали видко лідіниці. Заким ще завіса піднесе
ся, чути голос трембіти і гармонійний телень-
кіт колоколів, котрий ще по відслоненю сцени
якийсь час роздає ся.

РИБАЦЬКИЙ ХЛОПЕЦЬ *(співає в човні пісню вівчарску.)*

Всміхаєсь водиця, до себе займає,
Хлспя на зеленім зарінку дрімає,
І чує: звенить щось,
В сопілку мов грають,
Мов ангели божі
У небі співають.

Нараз пробуджаєсь веселе-охоче,
А хвиля його вже під пахи скобоче..
Щось кличе із плеса:
Серденько, за мною!
Я сонного ваблю,
І тягну з собою.

Пастух *(на горі)*

Бувайте здорові,
Мої полонини!
Ми йдемо в долини,
Вже літо пройшло.

Ми виженем знов, не забавим ся дуже,
Як квіти на ново земельку вквітчаюгь,
Зазуля озветь ся, трембіта затуже,
Як джуркала любо на ярі заграють.

Бувайте здорові,
Мої полонини!
Ми йдемо в долини,
Вже літо пройшло.

Стрілець *(показуєсь на противнім боці, верху скали)*

Крехоче верхами, під нігми тріщить,
Стрілець не питає, та шпинею мчить;

Ой мчить очайдуха
По снігу-леду,
Де яр не витає,
Дерев ні сліду.

В ногах єму морем тумани встелились,
Що людські оселі від него закрили;

І тільки взирить світа,
Що крізь шпару в хмарі,
Під водами глибоко
Зеленую цару. —

*(Картина змінюєсь, чути горами глухий крехит,
тіни від хмар перелітають по над околицею.)*

Руді. Пилуй-ко, Єнні. Привяжи човнік.

Медведі щось кулешу вже варять,

Гудить верхами, Мітенштайн димить ся,
Студеним вітром дує із нори;

Як кажу: буде буря, лиш не видко.

Куні. О, буде дощ, рибаку. Мої вівці
На всі роти пасуть, копає сторож.

Верні. Кидаєсь риба, лиска поринає.

На хуртовину вже збирає ся.

Куні (до хлопця) Диви-ко, Сеппі, чи маржина
[в купі.

Сеппі. Барнаста є, бо чую по дзвінку.

Куні. То є нам всі, она пасе найдальше.

Руді. Ви пишні маєте дзвінки, ватаго.

Верні. Та й ладну маргу — чи своя, краєне?

Куні. Не богатир я — Атінггаузена,

То мого пана, — я на випас взяв.

Руді. Як ладно в тім нашійнику корові!

Куні. Сама то знає, що она старша,

А здойму з неї, то не буде пасти.

Руді. Пусте говорите, дурна худібка —

Верні. Лиш не кажіть! І звірина розумна:

Спитайте нас, що ходимо на сайди.

Они штудерні: як виходять пасти,

То варту ставлять і вна ухом щурить

І свистом знак дає, сли йде стрілець.

Руді (до пастуха) Долів женете?

Куні. Спасли-м полонини.

Верні. Щасливо доходить, ватаго!

Куні. Й вам дай Боже!

З дороги вашої не все повернеш.

Руді. Он чоловік якийсь біжить що може!

ВЕРНІ. Я знаю го, то Баумґартен з Альцеллен.

КОНРАД БАУМґАРТЕН *(влітає без духу)*

БАУМ. На милість Бога, провізнику, чайки!

РУДІ. Но, но, що квапите таке?

БАУМ. Пускайте!

Ратуйте ми жите, перевозіть мя!

КУНІ. Краяне, що се з вами?

ВЕРНІ. Хтож вас ловить?

БАУМґАРТЕН *(до рибака)*

Лиш борше, вже они ту недалеко!

Кіннота старости летить за мною;

Ту смерть моя, коли мене дістануть.

РУДІ. Для чого гонять верхові за вами?

БАУМ. Ратуйте перше, потім вам розкажу.

ВЕРНІ. Ви покровавлені, що сталося з вами?

БАУМ. Староста, що у Росберґу сидів —

КУНІ. А, Вольфеншісен! Той ловити каже?

БАУМ. Той не пошкодить вже, я вбив його.

ВСІ. Дух Святий з нами! що се ви вчинили?

БАУМ. Що кождий вольний чоловік учинить!

Зробив я в своїй хаті свою правду

Мерзенному за свою честь, за жінку.

КУНІ. Завдіяв може староста вам нечесть?

ТЕЛЬ. Що не сповнив лихої своїї волі,

Подякувати Богу й моїй барді.

ВЕРНІ. Так бардою ви лоб єму розсікли?

КУНІ. Та розкажіть нам, маєте ще час,

Заким човен від берега відв'яже.

БАУМ. Рубав я в лісі дерево, аж ту

Летить ід міні жінка гей та смерть.
 „Стáросту — каже — нанесло до хати!“
 Казав собі прилагодити купіль,
 Потім жадав від неї нечести.
 Она втекла за мною пошукати
 У мить прибіг я, так як єм стояв,
 І бардов купіль освятив єму.

Верні. Гаразд вчинили ви, ніщо казати!

Куні. Скажений! Ось узяв свою заплату!

Давно належалось від Унтервальдських.

Баум. Вість рознеслась; отсе за мною гонять —

Ми ту говорим, Боже мій, а час летить!

(Починає гриміти)

Куні. Кермаче, гей, перевезіть людину!

Руді. Дарма. Збираєсь на велику бурю.

Ви ждати мусите.

Баумґ. Мій Божечку!

Не можу ждати, смерть ту за плечима!

Куні (до рибака)

Гай в Божий час! Тра ратувати ближніх,
 Таж нас усіх таке спіткати може.

(шумить і гримить.)

Руді. Борва́ йде, бач, які колотить хвилі,

Не покермую проти хвиль і бурі.

Баумґ. (падає єму до ніг.)

О змилуйтесь, простибіг мете мати —

Верні. Йде о жите. Май серце, провізнику!

Куні Отець родини, має жінку й діти!

(кілька разів громи бють)

Руді. Що? мені також миле є жите
 І в мене жінка й діти є — Дивіть,
 Як ту кіпить, реве, як ту вертить
 І воду аж до дна перевертає.
 — Поратував би-м радо чоловіка,
 Але не спосіб, видите самі.

БАУМГАРТЕН *(ще на колінах.)*

Так мушу в руки ворога дістатись,
 А видіти ратунку близький беріг!
 — Він онде! Мόжу досягнути оком,
 Дійти на той бік годен голос мій,
 Ось ту човен, щоб перевіз мене,
 А мушу ту валятись марно-дармо!

Куні. Дивіть, хто йде сюда!

Верні. То Тель із Бірглен.

Тель *(з луком.)*

Тель. Се що за чоловік, що ту о поміч просить?

Куні. То є Альцельський чоловік; він чести
 Своєї боронив і Вольфеншіса,
 Старосту того з Росбергу, убив.
 Кінноти старости що лиш не видко, —
 Він молить кермача, щоб перевіз го
 Той бурі ся бойіть, не хоче везти.

Руді. Ось тутки Тель, і він також керманить,
 Скажіть, чи хто відважиться ту везти?

Тель. Де треба, друже, там відважиш ся на все!
(громи сильно бють, озеро клекотить.)

Руді. Я мавби кидатись в те істе пекло?

Не зробить того, хто при розумі.

Тель. На послідок о себе дбає чесний;

На Бога надійсь, та ратуй сердегу!

Руді. Із берега то легко дораджати.

Ось ту човен, а там вода! Спробуйте!

Тель. Вода чей змилуєсь, староста ні.

Спробуй керманичу!

Пастухи й стрілець. Ратуйте го! Ратуйте!

Руді. Хоч будь він брат мій, хоч мій рід-
[ний син,

Не мож! Симона й Юди нині маєм,

Вода лютує, хоче своїй жертви.

Тель. Пустою бесідою нич не вдієш;

Послідний час, спасати тра людину.

Кажи, везеш, кермаче?

Руді. Ні, не я!

Тель. Так в Божий час! Давай сюда човен!

Спробую я своєв слабов рукою.

Куні. Га, жвавий Тель!

Верні. Стрільцем він варта бути!

Баумг. О Телю, спасе, ангеле ти мій!

Тель. Від старости я виратую вас!

Від бурі другий мусить ратувати.

Но ліпше вже дістатись в Божі руки,

Чим в людські; (до пастуха) Куме, поті-
[шайте-ко

Мою жену, если мені що станесь, —

А я зробив, чого не міг знехати.

(скаче в човен)

Куні (до рибаків) Ви майстер від керми. Від-
[важивсь Тель,

Чи ж не могли відважитись і ви?

Руді. Ще й ліпші є, та Телеви не пара, —
Не ма такого другого у горах.

Верні (*вийшов на скалу.*)

Пускає вже. Щастибіг, жвавий плавче!
Диви, як хвилі гойдають човном!

Куні (*на березі*) Вал вкрив його — Не бачу
[вже нічого!

Но, жди, он показало ся на ново!

Що сили пробирає ся крізь шипіт.

Сеппі Кіннота старости летить сюди.

Куні. Бігме, они! Поратував в сам час.

(Відділ Лянденбергерової кінноти.)

Перший верховий. Убійцю видайте, що ту
[десь скрив ся!

Другий. Сюди він біг, дарма його тайіти.

Куні і Руді Кого, верховий?

Перший верх. (*взріс човен.*) Га, се що! До чорта!

Верні (*горі*) Того в човні шукаєте? — Ловіть!

Як займете, то ще єго ймете.

Другий. До біса, втік!

Перший (*до пастуха і рибака*)

Ви допомогли єму втекти

Заплатите нам — Гей же на їх стадо!

Розбийте буду сю, паліть, валіть!

Сеппі (*кидаєсь за ними.*)

Овечки мої!

Куні (*за ним.*) Ох ми, моє стадо!

Верні. Скажені!

Руді. (*заломлює руки*) Божечку наш справе-
[дливий!

Колиж прийде спаситель сего краю?
(іде за ними.)

Друга ява.

У Штайнен'ї в Швіцу, липа перед домом
Штауфахера при гостинци, недалеко моста.

ВЕРНЕР ШТАУФАХЕР, ПФАЙФЕР з ЛЮЦЕРН
(входять гуторячи.)

ПФАЙФЕР. Так, так мій пане Штауфахер, як
[кажу.

Не йдіть під Австрію, коли лиш годні!
Цісарщини*) держіть ся, як і доси.

(Стискає його сердечно за руку і хоче йти)

ШТАУФ. Заждіть же, аж прийде моя газдиня —
Ви гостем моїм в Швіц, я в Люцерн
[вашим.

ПФАЙФЕР. Спасибіг! Мушу днесь ще в Герзау
[бути.

— Аби як гірко вам прийшлось терпіти
Від ваших старостів бутних, неситих —
Зносіть! Все те змінитись може швидко.
Державу інший цар обняти може, —
Під Австрію-ж попавши, ви пронали.

*Відходить Штауфахер сідає зажушений на лавку
під липою. Так застає його Гертруда, его жєна, котра
стає побіч него і якийсь час на него мовчки споглядає.*

*) Цісарщина — німецьке цісарство, das deutsche Kaiserreich, або просто Reich, як в нашім оригіналі.

ГЕРТРУДА. Тужиш мій друже? Що з тобою
[дієсь?

Вже кілька день я спозираю мовчки,
Як морщить чорний сум твоє чоло.
Якась жура лягла тобі на серце,
Признай-ко ся! Я вірна в тебе жінка.
Тай хочу поділитись твоїм горем.

(Штауфахер подає їй руку і мовчить.)

Чим можеш ти журити ся, скажи!
Благословив Бог труд твій, є достаток,
Набиті стодоли, — турму маржини
Та гладкі коні, хову доброго,
Пригнали щасливенько з полонин
На зимівлю до стаєн вигідненьких.
Ось дім твій величавий гей би двір;
З здорових дубів ново витесаний
І добре викладений до ладу;
Гербовими знаками писаний
І мудрими приповістями — прохожі
Стають, читають, змисл їх подивляють.

ШАУФ. Та добре дім сей є покладений,

Но ах — ми на хиткім поклали ґрунті.

ГЕРТРУДА. Мій Вернер, як ти розумієш се?

ШТАУФ. Я перед липою сидів колись-то

Як нині, радий довершеній праці,
Аж ту від Кіснахт, із свого замку
Староста йде, з ним єго гайдуки.
Перед сим домом став дивуючись;
Но я підношусь швидко і покійно,
Як пристойить, вихожу против пана.

Котрий цісарську власть судейську в краю
 Нам представляє. — Чий то є сей дім? —
 Питаєсь він лукаво, знав бо добре.
 Но я дорозумів ся швидко й кажу:
 От сей дім, пане старосто, цісарський
 Та ваш, а моє лено. — Він же каже:
 „Я ту ряджу в заступстві цісаря,
 Й не хочу, щоб мужик доми ставляв
 На свою руку та по своїй волі
 Жив, як колиб то він був тутки паном:
 Я вже вам се потрафлю зборонити“.
 Се мовлючи забрав ся звідси лютий,
 А я остав тяженько зажурений,
 Роздумуючи ті слова лукаві.

ГЕРТРУДА. Мій газдику ти солоденький! Зво-
 [лиш

Від твоєї жінки щире слово вчути?
 Дочка я славного Іберґа, мужа
 Бувалого. Ми сестри. було, сидимо
 До пізної ночі та прядемо вовну,
 А ту до батька старшина громадська
 Посходиться, читають в грамотах
 Давних царів та над добром громадським
 Ведуть з собою раду розумненьку.
 Я слухала, та не одно почула,
 Яка розумних думка, добрих воля,
 І нишком те затирила собі.
 Тож слухай і зважай на моє слово!
 Бо твоє лихо я давно вже знала.
 — На тебе лютий староста страшенно,

Бо ти єсь перепаною єму,
Шчо Швіцкі люде не хотять піддатись
Новим князям, лише держать ся вірно
Цісарщини, так як держались з давна,
Діди і прадіди їх незабутні.

Хіба не так? Скажи, чи то не правда?

Штауф. Ой так, за те на мене Геслер лютий.

Гертруда. Він завидить собі, що ти живеш
У щастю, вольний на своїй дідизні.

А в него що? Ти від царя й держави
Держиш сей дім; ним можеш величатись,
Як князь краями величає ся;

Бо ти не знаєш пана над собою
Окрім найвисшого над Християнством.

А він — молодший син у своїм роді,
Ніщо не має крім тих кармазинів;

Для того дивить ся на людське щасте
Таким недобрим оком, як той змий.

Тобі давно вже поприсяг погубу —
Ще нич тобі не сталось, хочеш ждати,
Аж поки він тобі завдіє лихо?

Розумний забезпечуєсь.

Штауф. Що ж діять?

Гертруда (*приступає ближше*)

Так слухай мійї ради! Знаєш, як
Ту в Швіц жаліють ся всі чесні люде
На старосту, неситого поганця.

Так певний будь же, що й на другім
[боці,
Як в Унтервальден так і в краю Урі

Ярмо та гнет важкий вже надойли —
 Бо так як Геслер тутки своєволить,
 Так Лянденбергер там за озером —
 Й одно човно не прийде з того боку,
 Котре би о новім яким безправстві
 Та гвалті старости не доносило.
 То ж добре було би, щоб кількох вас,
 Щірих людей тихцем порадилося,
 Як можна би від гнету увільнитись.
 Гадаю я, що Бог вас не опустить,
 Й святую справу поблагословить. —
 Скажи-ко, чи не маєш в Урі друга,
 Котрому міг би-сь звіритись з душею?

Штауф. Відважних мужів знаю там багато
 Й знатних панів, поважних на весь
 [край,
 З котрими я в знакомстві і в дружбі —
 (встає)

Жінко, яку ж непевних мислей бурю
 Зриваєш в мойій тихій груди, найтай-
 [нійші

Мойі гадки на яв видобуваєш!
 Про що я й думать сам собі бороню,
 Ти смієш виповісти нерозважно.
 Чи знаєш добре, що мені ти радиш?
 Страшенную вражду та брязкіт криці
 Ти визиваєш в тії тихі доли!
 Ми б важили ся, пастухи безсильні,
 До бою стати з паном сего світа?
 Лиш тої нагоди они чекають,

Щоби на бідний край сей розпустити
 Страшенні орди свого вояцтва,
 Щоб газдувати в нім по своїй волі,
 І ніби то за справедливу кару
 Понищити давні грамоти наші.

ГЕРТРУДА. І ви мужі, умієте топором
 Владать, а Бог відважним помагає!

ШТАУФ. О жінко! Страшна, дика гроза — та
 Війна; вона пастиря разить і стадо.

ГЕРТРУДА. Приймати тра, що Бог на нас
 [зсилає;

Но ганьби чесна не знесе душа.

ШТАУФ. Новий сей дім тобі справляє радість;
 Війна страшна до тла його спалить.

ГЕРТРУДА. Сли б се добро мене вязати мало, —
 Спалила б радше власною рукою.

ШТАУФ. Ти віриш в людскість! Не щадить
 [війна

Ані дитинки тої у колисці.

ГЕРТРУДА. Усім невинним — Бог святий опіка!
 Гляди в перед, не позад себе, Вернер!

ШТАУФ. Ми чоловіки ляжем в славнім бою,
 Але яка судьба чекає вас?

ГЕРТРУДА. Послідна стежка — й найслабшо-
 [му вільна.

Зіскочу з сего моста — і свободна.

ШТАУФ. *(кидає ся в єї обійми.)*

Хто таку жінку к своїй груди тисне,
 Той годен сміло о своє боротись, —
 Найдужшого царя він не лякаєсь.

Іду до Урі, сей час, так як стою,
 Там маю друга, пана Вальтер-Фіршта,
 Що, так як я, о сих часах гадає.
 Найдучи там пана Атінгаузена
 Хорунжого — хоч то й вельможний пан,
 Но любить люд, шанує давній звичай.
 З обома ними радити-му раду,
 Як би не датись нашим ворогам.
 Бувай здорова — я далеко йду,
 Тож ти веди розумно газдівство —
 А подорожному, що йде на прощу,
 Чернцєви, що на монастир збирає,
 Дай щедро, й на дорогу погости.
 Дім Штауфахера не скриває ся,
 Край шляху битого стоїть, — вітвертий
 Для кожного, кому сюди дорога.

*(Коли они відходять в гллуб сцени. входить Вільгельм
 Тель з Баумгартеном на перед сцени.)*

Тель *(до Баумгартена.)*

Тепер вже ви обійдетесь без мене.
 До того дому йдіть, сидить у нім
 Пан Штауфахер, для всіх гонених батько.
 Но ось він сам! ходім ураз, ходім!

(Ідуть напротив него; сцена змінєєсь.)

Третя ява.

Альторфський майдан. На горбі в гллубині сцени
 видко як будують кріпость, котру вже на стіль-
 ко виклали, що вже видний нарис цілости. За-

дний бік готов, на переднім власне роблять, руштоване стойіть ще. по котрім робітники то підходять то сходять; на вершку даху побиває побивач — все увихаєсь коло роботи.

Наставник. Старший каміняр. Челядники і помічники.

Наставник (*з буком, наганяє робітників*)

Ану, не гайтесь! живо лиш! каміня

Сюда, вапна цементу подавати!

Пан староста гнеть прийде, то най ба-
[чить

Роботу вашу! Лізуть, гей каліки.

(*до двох помічників, що несуть.*)

Ви так набрали? В двоє набирайте!

Аж то крадуть нероби божу днину!

Перший челядник. А, то вже гірко, щоби
[ще й каміне,

Ми двигали на своїй кримінали!

Наставник. Що воркотиш? Аж то поганий
[нарід,

Ніщо не знає, лиш дойти маргу,

Та сюди-туди плентатись по горах.

Старий чоловік (*відпочиває.*) Я вже не годен.

Наставник (*тормосить його.*) Гай, старий, до
[праці!

Перший челядник. Не маєте ж ви серця, що
[старця,

Котрий сам ледве лізе, гоните

На панщину тяжку?

Старший каміняр і челядники.

Се вопіючий гвалт !

Наставник. Себе пантруйте ; роблю так, як
[кажуть.

Другий челядник. Наставнику, як буде крі-
[пость зватись,

Що ту кладем?

Наставник. Гнет-Урі має зватись !

Бо власне сим ярмом вас пригнетуть.

Челядники. (сміють ся) Гнет-Урі !

Наставник. Ну, і що ту є смішного ?

Другий челядник. Сев будков хочете при-
[гнести Урі ?

Пер. чель. Побачим, скільки кретовин таких
Тра буде насипати, аж гора

Із того стане за найменшу в Урі !

Стар. кам. В найглибше плесо кину молот
[сей,

Що ми служив при клятій тій будівлі !

Тель і Штауфахер *приходять*

Штауф. О, щоб я не діждав був бачить се !

Тель. Ту небезпечно. Гай, підемо дальше,

Штауф. Чи в Урі я, в країні свободи ?

Стар. кам. Ой пане, щоб побачили пивниці

Під вежами ! Но, хто ме там сидіти,

То вже му певно можна подзвонити.

Штауф. О Боже !

Каміняр. Дивіть на башти сі, на сі підпори,

Стоять гей би сотворені на віки !

Тель. Що руки клали, те й звалити годні.
(на верхи вказуючи.)

Святиню волі Пан-Бог нам поставив.

*Чути тарабан, ідуть люде, несучи крисак на жердці;
за ними іде окличник, за ним тиснуть ся натов-
пом жінки і діти.*

Перший чел. На що се тарабаняють? Чуйте!

Стар. кам. Що се?

За хороводи, й що значить крисак?

Окличник. Во імя цісаря! Гей чуйте!

Челядники. Тихо! Чуйте!

Окличник. Ви бачите крисак сей, мужі з Урі!

Його повісять на високім стовпі,

Посеред Альторф на найвисшім місці

Указ такий ось видав староста:

Крисак той поважати, як його самого,

І клінне та з відкритов головою

Во честь єго коліна тра пригнути,

Чість віддавать єму. — По сім король

Пізнати хоче, хто єму послушний.

Майно і голову утратить той,

Хто не послухає сего указу.

*Нарід вибухає сміхом, гайдуки тарабаняють і про-
ходять.)*

Перш. чел. Що за нечуване той староста

Се видумав! Крисак нам поважати!

Кажіть-ко, чи хто чув коли таке?

Стар. кам. Нам угинати ся перед крисанев?

Жартує він собі з людей поважних!

Перш. чел. Коби хоч царська корона! Но

Крисак австрійський; видів я, як висів
Над троном там, де лена роздають!

Стар. кам. Крисак австрійський! Стережіте ся!

Сев лапков нас хотять під Австра взяти!

Челядники. Безчесний, хто би ганьбу сю стер-
[нів!

Стар. кам. Ходіть, нехай ся з другими по-
[радим.

Тель (до Штауфахера)

Ви чули. Майте ся гаразд, мій пане
[Вернер.

Штауф. Куди вам? не спішіть ся так із відси.

Тель. Лишив я хату, — майте ся гаразд!

Штауф. Так багне серце з вами говорити!

Тель. Важкому серцю не pomoже слово.

Штауф. Но словом можемо дійти до діла.

Тель. Єдине діло на тепер — сидіти тихо.

Штауф. Чиж маємо терпіти нестерпиме?

Тель. Прудкі князі престола не засидять.

— Коли борва зірвесь зі своїх нетрів,

Гасять огонь, а кораблі тікають

До пристані, і так могутча сила

Верху землі йде без знаку, без шкоди.

Най кождий дома тихо лиш сидить, —

Спокійного лишают в супокою.

Штауф. Гадаєте?

Тель. Гадь не дразни — не вкусить.

Чей йім самим в кінці навкучить ся,

Коли побачуть, що крайі спокійні.

Штауф. Богато годни-бим цілов громад.

Тель. Ся корабель тоне, самому лекше спас-
[тись.

Штауф. Так зимно річ лишаєте громадську?

Тель. На себе лиш числить беспечно кождий.

Штауф. В громаді дужають також слабі.

Тель. Сильний тогди найдужший, скоро сам.

Штауф. Так вітчині не мож на вас числити,

Коли в відчаяню іметь ратунку?

Тель. *(подає єму руку.)*

Тель з пропасти бере ягня пропавше,

А відлучив би ся від своїх другів?

Но я не пійду з вами нараджатись.

Довго гадати-думати не можу,

Но скоро потребуєте ділати,

Тогди-то Теля звіть, а я поможу.

*Розходять ся в противні сторони. Нараз збігають ся
люде коло руштованя.*

Старший кам. *(летить туди.)* Що сталось?

Перший чел. *(виходить на перед і кличе.)*

Побивач з даху упав.

Берта *(влітає.)* Дружина.

Берта. Чи забив ся? Біжіть, ратуйте скор-
[ше —

Ся мож ратуйте! — осьде золото! —

(кидає своє намисто між парід.)

Старший кам. Бог з вашим злотом! Все вам
[дешеве

За злото. Скоро від дітей вітця

Й від жінки чоловіка відорвали
 І лихо-горе навели на світ,
 Гадаєте се злотом окупити! — Йдіть!
 Щасливі були-м, доки вас не було,
 З ва́ми прийшла недоля і неволя.

БЕРТА (до верту́ючого наставника) Жие? (Наставник дає знак, що ні) О ти злощасна кріпосте,
 [Клинучи
 Тя клали, й жити в тобі муть клинучи!
 (відходить.)

Четверта ява.

(Мешканє Вальтер-Фіршта.)

ВАЛЬТЕР-ФІРШТ і АРНОЛЬД МЕЛЬХТАЛЬ

(входять ураз з різних боків.)

МЕЛЬХТАЛЬ. Пане Вальтер-Фіршт —

ВАЛЬТЕР Ф. А нуж би хто застав нас!

Остань, десь був. Зі всіх боків нас слі-
 [дять.

МЕЛЬХТАЛЬ. Нічо ми не несете з Унтерваль-
 [ден,

Нічо від батька мого? Не знесу вже

Гей арештант сидіти тутки дурно.

Абож я що такого провинив,

Аби мене скривали гей опришка?

Поганому сіпаці, що мої

Воли, найліпшу пару, хтів загнати,

На власні свої очі, з розказу

Старости, палець буком я зломив.

Вальтер Ф. Ти за прудкий! То-ж старости
[сіпака,

Був присланий від твого начальства,
Ти завинив, так одже довжен був-єсь
Мовчки хоч як тяжкій піддатись карі.

Мельхталь. Стерпіти мав я тую насмішку
Мерзенного: „Коли мужик хлібець
Хотів би їсти, сам най ходить в плузі“?
Серце ми рвалось, як сіпака хтів
Зірвати ладні ті воли від плуга!
Ревіли сильно, гей би відчували
Несправедливість і острили роги.
Тогди мене напала слухна злість,
І нетямучий вдарив я післанця.

Вальтер Ф. О, ледво ми себе поборюєм, —
Чиж може молодіж прудко погамува-
[тись!

Мельхталь. Мені лиш жаль вітця. Він по-
[требує

Так дуже заходу, а син далеко.
Староста не терпить 'го, він бо все
За правду й волю чесно обставав.
Для того будуть над старцем знущатись, —
Ніхто го не заступить від зневаги.
— Нехай буде що хоче, йду на той бік.

Вальтер Ф. Пожди лише, та терпеливість
[май

Аж вість отримаємо із за ліса.
— Хтось стукає іди — післанець може
Від старости — Іди сховай ся! — В Урі

Не певний ти від Лянденберґера,
 Бо ті деспоти держуть ся за руки.
 Мельхталь. Они вчуть нас, що нам ділати.
 Вельтер Ф. Йди!

Закличу знов тебе, як ту безпечно буде.

(Мельхталь відходить)

Нещасний, я не смію му признатись.
 Яку погану дійму маю — Хто там?
 Лиш риннуть двері — лиха сподіваюсь.
 По всіх закутках зрада лиш чатує.
 До середини хати тиснуть ся
 Ті посіпаки, дальше буде треба
 Засуви та ще замку до дверей.

(Отвирає і ступає назад здивований; входить)

ВЕРНЕР ШТАУФАХЕР.

Що бачу я? Ви пане Вернер! А бігме
 Миленькі гості! Ліпший чоловік
 Ще не переступив порога сего.
 Витайте же мені у мойій хаті!
 Чого питаєте ви тутки в Урі?
 Штауф. Давних часів і давної Швайцарїї
 Вальтер Ф. Коби лиш ви здорові! Вірте ми,
 Душа ми радуєсь як вас побачу.
 — Сідайте пане Вернер! Як ся має
 Жена Гертруда, милая хозяйка,
 Іберґа мудрого дочка розумна?
 Всі подорожні із Німеччини,
 Що йдуть на Майнрадову лавру в Влохи,

Ваш дім гостинний славлять. Но ска-
[жіть,

Чи йдете просто ви від Фліелен,
Чи не заглянули де по дорозі,
Заким на сей поріг ступили-сьте?

Штауфахер (сідає.)

Ой бачив я роботу тай новую,
Тай дивну, що не втішила мене.

Вальтер Ф. Ой друже, видко те на перший
[погляд.

Штауф. Такого в Урі з роду не бувало,
Не тямлять люде тутки кріпости;
Кріпкого мешканя не було крім гробу.

Вальтер Ф. То волі гріб. Ви добре кажете.

Штауф. Пане Вальтер-Фіршт, не хочу вам
[тайітись,

Не по пустій цікавості приходжу.

Жура тяжка мене насіла — гнет

Лишив я дома, гнет нахожду й ту.

Бо годі витримати, що ми зносим —

І тому гнетови кінця не видко.

Вільним був Швайцар з роду-покон
[віку,

До людського обходження привиклим;

Такого не бувало в сьому краю

Ще відколи пасуть на полонинах.

Вальтер Ф. О так, нечуване, що ті за-
[водять!

Також і наш нан-барон Атінггаузен,
Котрий-то бачив ще давні часи,

Сам каже, що вже витримати годі.

Штауф. Й тим боком попід лісом страшне
[дієсь

І кровію платить ся. Вольфеншісен,
Староста, що у Росбергу сидів,
Забаг скакати у чужее просо.
Баумгартениху, що сидит в Альцеллен,
Хотів мерзенник увести в неславу,
І бардов чоловік його убив.

Вальтер Ф. О, Пан-Бог завсігди по правді
[судить!

Баумгартен, кажете? Той тихий чо-
[ловік!

Но чень же спас ся він і добре скрив ся?

Штауф. Ваш зять його за озеро провіз,
У себе в Штайнен я його ховаю.
І ще страшнійше той сам чоловік
Розказував мені, що в Сарнен сталось,—
Аж серце чоловікови ся крає.

Вальтер Ф. (з напруженою увагою.) Скажіть-ко,
[що?

Штауф. У Мельхталі, як йде ся
До Кернс, там чесний чоловік живе,
Зовуть його всі Гайнріхом із Гальден—
Єго порада важить у громаді.

Вальтер. Ф. Хто-б го не знав? Та що же
з ним? Кінчіть!

Штауф. Та Лянденберг'ер сина покарав
За річ пусту, казав єму від плуга
Воли зірвати, найліпшую пару,

А хлопець вдарив парубка і втік.

ВАЛЬТЕР Ф. *(в найсильнішій напруженю.)*

Але отець, кажіть, що дієсь з ним?

ШТАУФ. Вітцеви Лянденбергер повелів,

Щоби сейчас єму приставив сина.

А що старенький присягає ся,

Що він нічого про бігця не знає,

То староста велить катів призвати—

ВАЛЬТЕР Ф. *(зриває ся і хоче го взяти на другу сторону.)* О цитьте, не кажіть вже!

ШТАУФАХЕР *(піднесеним голосом)* „Втік син,

То ти є мій!“ — Велить єго простерти

Зелізо острє в очи му встромити!

ВАЛЬТЕР Ф. О Божечку мій!

МЕЛЬХТАЛЬ *(силітає.)* В очи, кажете?

ШТАУФ. *(здивований, до Вальтера Фіршта.)*

Чий молодець се?

МЕЛЬХТАЛЬ *(ймає його цінко, судорожно.)*

В очи? Говоріть!

ВАЛЬТЕР ФІРШТ. О нещасливенький!

ШТАУФАХЕР. Та хто се є? *(коли Вальтер Ф. знак єму дає.)*

То син? Небесний Царю!

МЕЛЬХТАЛЬ. Я же мушу

Далеко бути? — В їх обидва ока?

ВАЛЬТЕР Ф. Та цитьте-ко! Знесіть по му-
[жески!

МЕЛЬХТАЛЬ. За мій то гріх та за моє злочинь-
[ство!

Так темний! Дійсно, темний зовсім
[отемнілий?

ШТАУФАХЕР. Як кажу. Витік вже істочник
[світла,

Вже не побачить сонічка ніколи.

Мельхталь. Ніколи! вже ніколи!

(Давить очі рукою й мовчить кілька хвиль; потім звертаєсь від одного до другого й говорить лагідним голосом крізь сльози.)

О, превеликий дар небес є світло
Очей — усе на Божім світі світлом
Живе, щасливе сотворіне кожде —
Рослина навіть к' світлови звертаєсь.
Они ж живцем в ночі сидіти мусять,
У вічній тьмі! вже їх не звеселять
Зелені царини, ні пестрі квіти,
Багряне небо більше не побачуть!
Вмерти нічим, по жити а не зріти —
Ох, то нещастє! Що ви дивитесь
З таким жалем на мене? Маю двоє
Очей здорових, а не можу дати
Ані одного темному вітцеві,
Ні хоч промінчика із моря світла,
Що блеском своїм взір мій осліпляє.

ШТАУФАХЕР. Ах, я ваш біль ще побільшити
[мушу,

Намісць гойіти — Він іще біднійший,
Бо староста обдер його з усього,
Ніщо му не лишив, оден костур,
Щоб по хатах ходив сліпий та голий.

Мельхталь. Оден костур, старцеви темному!

Обдер з усього, навіть з сонічка,
Що й жебракови світить — най тепер
[ми

Ніхто не каже ждати та ховатись!

Який же трус, який же я нужденник,

Що я о власне безпеченьство дбав,

А не о ваше! Вашу головоньку

Лишив в руках скаженого у за́став!

Труслива осторожносте — щезай!

Про нич не тямлю, лиш про месть кро-
[ваву.

На той бік йду — ніхто най не спи-
[рає —

Очей вітця від старости жадати. —

З поміж єго дружини й посіпак

Я винайду його. — Спокій душі,

Коли пекучий, нестерпимий біль

В єго я охолоджу красці.

Вальтер. Ф. Жди!

Що вдієш ти єму? Сидить він в Сарнен

В своїм високім замку, і сміє ся

З безсильного гніву в твердині своїй.

Мельхталь. А хоч би він сидів в хрусталь-
[нім дворі

На Шрекгорні, або ще й висше, де

Від правіку сидить у мраках Юнг-

[фрау, —

Дійду до него, з дваїцять молодцями

Одномишленними розібю кріпость.

Сли-ж не піде зо мнов ніхто, сли всі ви
 За свої хати боючись та стада
 В ярмо даєте шию, — пастухів
 Скликати стану по верховині,
 Туди під голим небом, де ще є
 Здоровий розум, незіпсуते серце,
 О тій страшній жорстокости розкажу.

ШТАУФАХЕР (до Вальтера Ф.)

Дійшло уже до краю — Маємо-ж
 Чекати крайности?

Мельхталь. Якої крайности

Лякатись ще, коли вже й око наше
 Не є безпечне більше в свої ямці?
 Чи ж ми безсильні? По що вчились ми
 Лук напинати, та тяжким-важким
 Топóром увихати? Кожда тварь
 В відчаю має чим оборонитись:
 Гонений олень ставить ся й свої
 Страшні показує капóвим роги.
 Сайга стрільця з собою в пропасть мече,
 І віл робучий навіть, той спокійний
 Товариш людський, що дебелу шию
 Свою покірно у ярем дає,
 Кидаєсь зноровлений, острить роги
 І мече ворогом під небеса.

ВАЛЬТЕР Ф. Слив ті три землі, як ми три
 [гадали,

То може бисьмо дещо були годні.

ШТАУФ. Сли Урі зве, сли Унтервальд іде,
 То Швіц давні союзи пошанує.

Мельхталь. Численних в Унтервальді маю
[другів,

Положить кождий радо душу з тілом,
Сли має в другім захист-охорону.
О чеснії батьки сейі країни!
Я молодий іще помежи вами,
Людьми бувалими — і не годить ся
Мені в громаді забирати слово.
Но хоч я молодий та небувалий,
Не гудьте моєв радів й мойім словом!
Не молодеча кров горяча — пре мя
Пекуча міць нескazanого болю,
Що навіть і скалу тронуть мусить.
І ви батьки та голови родини,
І радіб мати сина чемного,
Щоб шанував волосє ваше сиве
І свято ока вашого беріг.
О, хоч самі на тілі та майні
Ще нич не утерпіли, ваші очи
Ще свіжо і погідно споглядають,
То не цурайтесь нашої недолі!
Також над вами висить меч деспота.
Ви відвернули край від Австрії.
Нич іншого не провинив отець мій, —
Вина однака, й кара жде однака.

ШТАУФАХЕР (до Вальтера Ф.)

Рішайте ви! А я готов пристати.

ВАЛЬТЕР Ф. Ми хочемо учути, що пани
Із Сілінен, із Атінггаузен радять —
Імя їх, бачте, нам приверне другів.

Мельхталь. Де є яке імя в верховині,
Щоб поважнійше було, чим би ваше й
[ваше ?

Ті імена, мов золотá, правдива
Монета, мають добру славу в краю.
Насліджений по предкахъ скарб чеснот
Ще більш ви збогатили. По що вам
Панів? Лиш дайте нам самим кінчити!
Колиб самі були ми в краю! Певно
Ми вміли би самі за себе стати.

Штауф. Панів не тисне так біда як нас;
Той бистрень, що долинами лютує,
Ще до теперки не досяг горбів —
Они ж нам не залишуть помагати,
Як лиш побачуть край в ополченю.

Вальтер Ф. Слив зверхник був між Австрією
[й нами,

Могло би право розсудити нас.
Но той, що нас гнете, то цісар наш,
Найвисший пан — так з Божов по-

Самі ратуймось! — Звідайте ви Швіц-
[мочев
[ких,

Я в Урі 'му союзників старати, —
Але кого пішлемо в Унтервальден?

Мельхталь. Мене пішліть! Кому до того
[близше?

Вальтер Ф. Не пристаю на то; ти гість мій,
[мушу

Відповідати за твою безпечність

Мельхталь. Пустіть мене! Я знаю всі про-
[ходи]

Й товаришів досить найду, котрі
Мене зхоронять перед ворогами.

Штауф. Пустіть його, най Бог його прова-
[дить!]

Тим боком зрадників нема — змерзів
[так]

Деспотизм. що орудія не найде!

Нехай також Альцельський по під лісом
Союзників старає й край бунтує.

Мельхталь. Як би порозумітись нам з собою
Щоб нас деспоти не підозрівали?

Штауф. Могли б ми в Бруннен або Трайб
[зійтись,

Де кораблі купецькі прибивають.

Вальтер Ф. Так явно годі нам до діла бра-
[тись.

Я раджу так. Над озером на ліво,
Як йдеш до Бруннен просто Мітенштайну,
Царина криє ся в гущавині, —

Она у пастухів зоветь ся Рітлі;

Там знаєте, де наш бік разом з вами
(до Мельхталя)

Граничить, за годинку човенцем
(до Штауфахера.)

Будете ви зі Швіц на другім боці.

Туди ми манівцями можемо

Зайти за ночі й радити тихцем.

Там може кождий з десять товариства

Одномишленних привести з собою.

Так можемо громада над громадским

Порадитись, та з Богом порішити.

ШТАУФ. Най буде Нуж, подайте свою руку,

І ти подай свою! Так як ми ту

Три мужі ось тепер ураз за руки

Тримаємо ся щиро-не лукаво, —

Так хочем — три крайі держатись ра-
[зом

У долі і недолі до послідку.

ВАЛЬТЕР Ф. і МЕЛЬХТАЛЬ. Аж до послідку!

(Тримаять ся за руки ще кілька хвиль мовчки.)

МЕЛЬХТАЛЬ. Темний, сивий отче,

Не годен бачити вже днини волі, —

Так вчуєш ти йійі. Коли верхами

Огні заблиснуть ясною луною,

Коли деспотів кріпости здобудем,

До хати твоєї Швайцар прибуде,

Миленьков вісткою тя привитає,

І ясно в пітьмі твоїй засвітає!

(Розходять ся.)

Друга дія.

Перша ява.

Двір барона Атінґгаузена. Готицка саля украшена гербами і шоломами. Барон, старець вісімдесять-пять літний, слухного, пишного росту,

при палиці оправленій в ріг сайги і одітий в
футро. Куні і шість других слуг обступили його
з граблями і косами.

Ульріх Руденц (*входить в строю лицарським.*)
Руденц. Ту-м, вую! Що собі бажаєте?
Атінгг. Позволь, най перше по давнім зви-
[чаю

Я випію на добрийдень з челяддю.

(*не з чарки, котра потім обходить чергою.*)

Бувало сам ходив я в поле, в ліс,
І доглядав їх пильної роботи,
Так як прапор мій їх до бою вів;
Тепер я лиш підчасим можу бути,
І скоро сонічко не прийде д' міні,
Не можу вже шукать його верхами.
І так в що раз тіснішому окрузі,
Поволи посуваюсь в найтісніший,
Й послідний, де усе жите стає.

Куні (*з чаркою до Руденца.*) До вас, юначе!

(*Коли Руденц вагаєсь взяти чарку*) Пийте-ко!

З одної чарки, та з одного серця.

Атінгг. Ідіть-ко діти! скоро ж прийде вечір,
То й поговорим про громадські справи.

(*слуги відходять.*)

Атінггаузен і Руденц.

Атінгг. Ти, виджу, в поясі, у повнім строю, —
До Альторфу збираєш ся, у двір?

Руденц. Так, вую, й годі довше зволікати.

Атінг. (сідає.) Ти так спішиш ся? Що? Ти,
[молодий

Натілько вже часу не маєш, що аж

Старому своєму вуєви ним скупиш?

Руденц. Я виджу, що без мене обійдетесь,
Чужа я лиш особа в домі сім.

Атінггаузен (довго мірив його очима.)

Так, жаль ся, ти чужий! Рідня, пожаль ся,
Тобі чужою стала! Улі! Улі!

Що стало ся з тобов? Стройіш ся в шовки,

Обтикуєш ся гордо павами,

Кармазини на себе накидаєш!

На селянина згорда спозираєш,

Встидаєш ся, коли тя привитає.

Руденц. Належну честь я віддаю єму,

Но право привлащати збороняю.

Атінг. На всім краю важкий гнів короля,

І кожний чесний, правий краю син

Опечалений гвалтами деспотів,

Що зносим ми. Тебе лиш не взрушає

Загальне горе, ти лишень, як видко,

Цураєш ся своїх, по стороні

Народного врага стойіш, із нужди на-
[шой

Смієш ся, за роскошами вганяєш,

Князям підлизуєш ся, а тим часом

Батьківщина твоя під кнутом гине.

Руденц. Край тяжко пригнетений — Чом,
[мій вую?

То хто його загнав в таку біду?

Стояло лиш єдиного слівця,
 Щоби сейчас від гнету увільнитись,
 І під царя ласкавого дістатись.
 О горе тим, що нарід туманять,
 Що він добра правдивого не бачить!
 Для власного хісна они спирають,
 Щоб не пійшли під Австрію Вальд-
 [штатти,

Що учинили прецінь всі крайі.
 На паньській лаві хочесь йім сидіти
 Ураз із боярином — цісаря

Хтять мати паном, щоб не мати пана.
 Атінг. Таке я мушу слухати, й від тебе!
 Руденц. Зачали ви зо мною, кінчити дайте.

Яку ж ви ролю, вую, граєте,
 Самі? У вас не має більшої хвали,
 Чим вїйтувати і хорунжить тутки
 І коло пастухів сих володіти?
 Як? Чи не більша є то честь і слава
 За пана узнавати короля,
 Лучити ся з єго табором славним,
 Чим бути власних крепаків рівнею
 І засідати з мужиком до справи?

Атінг. Ах, Улі! Улі! Пізнаю його,
 Той голос скуси! Він скусив твоє
 Отверте ухо, серце затройів!

Руденц. О так, я не таюсь — глибоко в
 [серці
 Болить мене, що з нас чужі сміють ся,
 Паңками прозивають... Не знесу я

Щоби юнацтво славне доокола
 Славилось під прапорами Габсбургів,
 Я-ж на своїм маєтку дармував,
 І при будній роботі простій тратив
 Весну життя. Де інде діють ся
 Великі дії, ясний слави світ
 По другім боці гір сих роздвигаєсь, —
 Мій щит й шолом ржавіють у хоробах!
 Охочі звуки боєвої сурми,
 Поклик окличника, що зве к турнірам —
 Они в долини сійі не доходять, —
 Нічо, лише трембіту й колоколів
 Теленькіт монотонний чую ту.

Атінг. Засліплений, пустим зведений блеском,
 Погорджуй ти своєю вітчиною!
 Встидайсь святих звичайів своїх пред-
 [ків!

Ще гірко будеш плакати колись
 З туги за тими рідними верхами,
 І тая піснь вівчарскої трембіти,
 Котрою ти з переситу так гордиш,
 Гірку тугу на тебе ще навіє,
 Коли тобі на чужині озвеса.
 О, сильно вяже вітчина до себе!
 Чужий, фальшивий світ той не для тебе.
 Там на цісарскім гордім дворі станеш
 Чужий собі й душі своїй поцтивій!
 Той світ жадає не таких чеснот,
 Які ти в долах сих собі здобув
 — Іди, запродай свою вольну душу,

Прийми там лено, стань рабом князя,
 Коли не хочеш бути своїм паном,
 Князем на своїм ґрунті і дідизні.
 Ах Улі! Улі! При своїх остань ся!
 Не йди до Альторфу, не покидай
 Святого діла вітчизни своєї!
 Послідний я зі свого роду. Моє
 Імя на мні кінчить ся. Щит й шолом
 Ось висять, їх дадуть мені в могилу.
 І мушу ж думати в послідну хвилю,
 Що ти лиш ждеш, коли замкну я очі,
 Щоби пійти к' господарю новому
 І мої пишні добра, що-м їх вільними
 Від Бога получив, від Австрії прий-
 [мити!

Руденц. На пусто не даємось королеви.
 Він світа пан; чи хочем ми одні
 Уперто не даватись та силитись
 Ланцюх его посіlostей прорвати,
 Котрим обвів нас туго доокола?
 Его базарі, уряди, его
 Гостинці, навіть кінь ючний, що йде
 Готгардом, мусить заплатити єму.
 Его краями гей би сітями
 Обмотані єсьмо ми і замкнені.
 Чи-ж охоронить нас держава? Годна ж
 Себе хранити перед силов Австрії?
 Сли Бог ні, то нам цісар не поможе.
 Що можна на царів покласти слово,
 Сли йім в війні й потребі городи,

АТІНГ. Пізнай-ко, хлопче, той пастуший
[люд!]

Я знаю го, до бою я го вів,
Я бачив, як боровсь він при Фавенцій.
Нехай прийдуть ярмо нам накидати,
Котрого ми стерпіти не гадаєм!
О зрозумій, з якого роду ти!
Не відкидай за блискотку марну
Правдиву перлу вартости своєї!
Начальником вільного люду зватись,
Що лиш з любови посвячуєсь тобі,
Що за тобою і на смерть піде —
Сим гордь ся, сим шляхоцтвом вели-
[чай ся!]

Родимі вузли сильно укріпи,
Злучи ся з вітчиною дорогою,
Держись ейі цілов своєв душею.
Ту є міцний твоєї сили корінь;
Там на чужині будеш самотним,
Як та билина, що їй буря ломить.
Ходи но, ти не бачив нас давно,
Спробуй но з нами лиш оден день!
[Днесь лиш
Не йди у Альторф — чуєш? днесь
[не йди!]

Лиш той оден день посвяти ся своїм!
Руденц. Я слово дав — Пустіть мя! Я
[зв'язав ся.

АТІНГ (пускає єго руку, поважно)

Зв'язав ся ти — О так, нещаснику,

Зв'язав ся ти, але не даним словом,
 Любови узлом, ось чим ти зв'язав ся!
(Руденц відвертаєсь)

Ховай ся, як там хочеш. Панна то,
 Берта фон Брунек тягне тя до двору,
 Она тебе до царской служби вяже.
 Шляхцянку ти одержати бажаєш
 За зраду вітчини! О, не дурись!
 Привабити тя жінкою бажають,
 А як підеш на удку — ошукають.

Руденц. Вже досить чув я. Будьте ми здорові!
(відходить.)

Атінг. Шалений молодик, стій! Пійшов!
 Не можу сперти го, уратувати —
 Так само відцурав ся Вольфеншісен
 Від краю рідного — так й другі підуть!
 Чужий блеск пориває молодіж,
 На силу тиснучись у наші гори.
 Лиха ж година вже, коли чуже
 Найшло на сійі тихі-мирні доли,
 Святим звичаям чистим на затрату!
 Нове — змагаєсь, престаре, поважне
 Минає ся, нові часи приходять!
 Настало вже інакше покоління!
 Я що ту роблю? Тійі всі в могилі,
 З котрими-то я жив та володів.
 В землі вже спочиває моє время;
 Щаслив, хто вже в новім не потребує
 [жити.
(відходить.)

Друга ява.

Царина окружена скелями і лісом. Скелями ведуть іляби з поручами, де-куди з драбинами, і видко, як по них потім люде сходять. По-заду сцени озеро видніє, а над сценою видко з першу дугу місячну. Вигляд замикають скелі, по за котрими стирчать ще висші лідіниці. На сцені темна ніч, лиш озеро і білі хрусталиці мріють від місяця.

Мельхталь, Баумґартен, Вінкельрід, Маєр Сарнен, Буркарт ам' Бігель, Арнольд з Севи, Кляус фон' дер' Фліе, і ще чотири другі люде, всі збройно.

Мельхталь *(ще по-за сценою.)*

Ширіє плай, гай, живо лиш за мною!
Скалу по хрестіку я пізнаю;
Ми при меті вже, осьде Рітлі.

(Виходять з ліхтарнями.)

Вінкельрід. Цить!

Пустісько.

Маєр. Ще нема нікого, ми

Явились найперші, ми Унтервальдскі.

Мельх. Як пізна ніч буде вже?

Баумґартен. Вартовий

Зі Селісберґу власне другу кликав.

(чути, дзвонять далеко.)

Маєр. Цить! Чуй!

Ам' Бігель. То на молебні дзвонять там в
[каплиці]

Фон' дер' Фліе. А добре чути із Швіцкого боку.

Погода, то й далеко звук заносить.

Мельхталь. Най скільки йдуть та ватру роз-
[кладуть,

Щоб було видко, скоро прийдуть наші.

(іде двох людей.)

СЕВА. Ось ладна, місячна ніч. Озеро

Спокійне, гей би зеркало гладеньке.

Ам' Бігель. Перевіз легкий мають.

Вінкельрід. *(показує на озеро.)* Га, дивіть!

А он! Не видите?

МАЄР. Та що? — Ага

Діправди бо! Дуга в самую північ!

Мельхталь. Она бересь від місячного світла.

Фон' дер' Фліе. А се якесь-то не бувале диво.

Богато є, що сего не видали.

СЕВА. Є дві; дивіть, блідніша є по верхи.

БАУМГАРТЕН. Човно з під-відти власне ось
[пливе.

Мельхталь. Се Штауфахер у своєму човні,—

Той чоловік не дасть на себе ждати.

(іде з Баумґартеном к берегові.)

МАЄР. Ті з Урі то вже найдовше гаять ся.

Ам' Бігель. Богато горами їм обходити б',

Щоби їх староста не підозрів.

(Тим часом двох людей розклало ватру на середині)

Мельхталь *(на березі.)* А хто там? Ваше гасло!

ШТАУФАХЕР. *(з долу.)* Народолюбці.

Всі ідуть позад сцени, на зустріч надходячим, з чо-

вна висідають: Штауфахер, Ітель Редінґ, Ганс ауфдер' Мауер, Ерґ ім' Гофе Конрад Гун, Ульріх Шмід, Йост з Вайлер і ще трех інших людей, рівнож збройні.

Всі (кличуть) Здорові!

(Коли другі остають ся по за сценою, витаючись, виступає Мельхталь з Штауфахером на перед.

Мельхталь. О пане Штауфахер! Я бачив їх!

Они ж мене вже бачити не годні!

Поклав я свою руку їм на очи

Й палаюче чувство я виссав мести

З померклого світила їх очей.

Штауф. О мести не кажи. Не давне мстити,

Грозяче лихо хочем відвертати.

Тепер скажи, що в Унтервальдскім [краю

Зділав ти для громадского добра?

Як думають селяне, як ти сам

Зрадливі сіти оминув єси?

Мельхталь. Страшними дебрами Суреньскими,

Безкрайіми пустими ледищами,

Туди де лиш коршун захриплий краще,

Зайшов я аж до полонини, де

Урівскі й Енгельбергскі пастухи

Здоровкають ся та пасуть у купі,

Гасив же сирагу молоком хрустальним,

Котре спливає по ярах пінисте.

В пустих колибах я перебував,

Сам гостем і газдою, аж прийшов я

До загород людей живучих в купі

Уже розгуло тими долами
О тій жорстокости, що свіжо сталась,
І співчуття дізнав я в своїм горю
У кожній хаті, де лише застукав.
В розяреню застав тих простодухів
На ті неслихані нові порядки;
Бо як їх полонини раз-у-раз
Ті самі трави родять, джуркала
Однако все течуть, ба й хмари й вітри
Одної за-одно держуть ся путі, —
Так само ту давні звичайі з батька
На сина непременно переходять.
Они нових порядків не терплять,
Привикши, щоб' було, так як бувало.
Жилясті свої руки ми подали,
Із стін заржавлені мечі здіймили,
А з їх очей заблисла радісна
Відвага, скоро імена назвав я,
Котрі святими суть для верховинців:
І ваше й Вальтер-Фірштове. Що ви
Мете гадати, присягли зробити,
За вами присягли й на смерть пійти.
Так сміло під зашитою святої
Гостинности, від хати д' хаті йшов я —
Коли ж прийшов у рідную долину,
Де свояки мої сидять широко,
Коли-м побачив батька голим, темним,
На зиченій соломі, та на ласці
Добрих людей —

Штауфахер. О Господи небесний!

Мельхталь. То я не плакав! Сльозами на дармо
 Гіркого болю я не виливав, —
 Глибоко в серци, гей великий скарб,
 Зацер його і тямив лиш на діло.
 Я лазив всякими кавулями,
 Найскритшую долину я найшов;
 Аж до підшви білих лідіниць
 Питав я людских загород й найшов,
 І всюда, де-м лише ступив ногою,
 Я бачив як змерзіла та кормига.
 Бо аж по тую крайную границу
 Жизненної природи, де земля-скала
 Не родить вже, неситі друкать старости —
 Аж до душі живої люд поцтивий
 Порушив я колючим своїм словом,
 І наші всі они з душею й тілом.

Штауфахер. Богато за короткий час зділав ти.

Мельхталь. Зділав ще більше. Ті дві кріпо-
 сти,

Росберг і Сарнен, страшні суть селянам,
 Бо за кріпкими стінами їх воріг
 Ховаєсь легко і пустошить край.
 На власні очі хтів се розслідити:
 Я в Сарнен був і замок обіздів.

Штауфахер. Печери тигрової не бояв ся!

Мельхталь. Я був перебраний за богомольця.

Я бачив старосту при бенкеті —
 Судить, чи годен я погамуватись:
 Я бачив ворога й не вбив його!

ШТАУФАХЕР. Діправди, щастє смілости тво-
[йій сприяло.

(Тимчасом другі люде підійшли на-перед і зближа-
ють ся до обох.)

Тепер скажи ж, хто сі товариші,
Сі чесні мужі, що прийшли з тобою?
Познакоми мя з ними, щоби ми
Зближились к' собі щиро і отверто.

Маєр. Хто вас не знав би, пане, в сих трех
[краях?

Я Маєр Сарнен; а отсей, то мій
Сестрінець, зве ся він Штрут Вінкель-
[рід.

Штауф. Імя се є мені знакове добре.

Якийсь-то Вінкельрід убив змию
В багні Вайлерскім й сам погиб у тій
Борбі.

Вінкельрід. То прадід мій був, пане Вернер.

Мельхталь (показує на двох людей.)

Сі ось з за ліса, з Енгельбергського
Монастиря. Но ви не мете ними
За те гордить, що крепаки они
Та не сидять як ми на своїм ґрунті —
Вни любять край і добру славу мають.

ШТАУФАХЕР (до обох.)

Подайте-но ми руку. О щаслив,
Хто нічийім не є рабом на світі.

Но чесним можна бути в кождім стані.

Конрад Гун. Ось се пан Редінг, бувший наш
[начальник.

МАЄР. Ми добре знаємось, то мій противник.
Правуємось за давнєє наслідє.

— Пане Редінг, вороги собі мив суді, —
Ту єдні ми. (*Стискає його за руку*)

ШТАУФАХЕР То славно ви сказали.

ВІНКЕЛЬ. А чули? Йдуть. Трембіта Урська,
[чуйте!]

(*На право і ліво, видко, зходять люде збройні по ска-
лах з ліхтарнями.*)

Дивіть! Не сходить сам слуга Христа,
Пан-отец всечеснійший? Не боїть ся
Трудного ходу та страшної ночі!

То ревний пастир для народа свого.

БАУМГАРТЕН. І дяк за ним іде, й нан Вальтер
[Фіршт,

Но Теля я не бачу в сій громаді.

ВАЛЬТЕР ФІРШТ, РЕССЕЛЬМАН священник, ПЕ-
ТЕРМАН дяк, КУНІ пастух, ВЕРНІ стрілець,
РУДІ рибак і ще пять других людей *Всі,
трийцять і три ураз, ступають на перед і стають
до окола ватри.*

ВАЛЬТЕР Ф. Так мусим ми на рідній нам землі
Та на дідизні нашій закрадатись
Тихцем, гей би розбійники які,
В ночі, котра своїм покровом чорним
Самі лише злочинства й заговори
Нечисті покриває, нашу правду
Собі шукати, що чистісенька,
Гей тоє сонічко на небі ясне.

МЕЛЬХТАЛЬ. Не бійтесь! Що почне ся в
[темній ночі,

Покажесь вільно й сміло сонцю в очі.
 Ресель. Ось що ми Бог, союзники, внушає!
 Ми заступаєм ту цілу громаду
 І можемо за весь народ значити;
 Так станьмо радити по нашим давнім
 Звичаям, як бувало за спокою!
 Що незаконного у нашій раді,
 Нехай звинять тяжкі часи. Но Бог
 Є всюди, де виконує ся право,
 Під небесами стойімо ж его.

Штауфахер. Гаразд, так радьмо по давнім
 [звичаю!

Хотяй ось ніч, то наша правда чиста.
 Мельхталь. Хотяй число не повне, ту душа
 Народу всего, найліпші присутні.

Конрад Гун. Хоч ветхих книг не маєм під
 [рукою,

Они записані у наших серцях.

Ресель. Гаразд, сейчас у колесо ставати!

Понастромлять воєнні мечі!

Ауф' дер-Мауер. Най голова забере своє місце,
 А присяжні его по боках стануть!

Дяк. Є три народи. Так з котрого з них

Належить ся обрати голову?

Маєр. О тую честь най Швіц із Урі спорить,
 Ми Унтервальдські радо відступаєм.

Мельхталь. Ми відступаєм. Ми благаючі,
 О поміч просимо могучих другів.

Штауф. Так най-же Урі меч возьме; прапор
 Его у римських походах нас вів.

ВАЛЬТЕР Ф. Мечем належить ся почитити
[Швіц;

Єго бо родом славимось ми всі.

РЕСЕЛЬ. Нехай я переправу сю поладжу:

Най Швіц старшує в раді, Урі в бою.

ВАЛЬТЕР Ф. *(подає Штауфахерови мечі)* Беріть!

ШТАУФ. Не я, найстарший най бере.

Ім' Гофе. Найбільше літ числить наш Уль-
[ріх Шмід.

АУФ' ДЕР' МАЕР. То лепский чоловік, лиш
[що не вільний, —

Крепак не може старшувати в Швіцу.

ШТАУФ. Чи ж не пан Редінг ось, наш був-
[ший війт?

По що гіднійшого шукаєм ще?

ВАЛЬТЕР Ф. Нехай він буде головою в раді!

Хто є за тим, най руку піднесе.

(Всі підносять праву руку.)

РЕДІНГ *(вступає в колесо.)*

Не можу я на книги руку класти, —

Так я на зорі вічні присягаю

Що правди ніколи не понехаю.

(Уставляють перед ним два мечі, роблять круг него колесо. Швіц стає по середині, на право стає Урі, а на ліво Унтервальден... Він стоїть на своїм воєннім мечи опертий.)

Що таке три верховинські народи

Ту на пустім зарінку озера

Згромадило в нечистую годину?

Що має той новий союз значити,

Що ту зав'язуєм під ясным небом?

ШТАУФАХЕР (вступає в колесо.)

Ми не зав'язуєм новий союз;
Давний союз се з прадідних часів
Відновлюєм. Союзники, так знайте-ж:
Чи то вода нас, чи то гори ділять,
І кождий нарід сам собов рядить,
То прецінь ми одного роду й крови,
Й з одної вітчини колись ми вийшли.

Вінкельрід. Так правда се, о чім голосять
[пісні,

Що ми із далеку в сей край зайшли?
Скажіть-ко нам, що знаєте о тім,
Щоби новий союз давним скріпив ся.

ШТАУФАХЕР. Ось що розказують старі ватаги:

Був то великий нарід, по за нами
Ід півночи, й від дорожні терпів.
У тій біді урадила громада,
Щоб' що десятий гражданин по мітці
Батьківщину лишав. І так то ста-
[лось!

Ось рушили з плачем мужі і жони,
Великим походом д' полудневи,
Перебивались крізь Німецький край,
Аж до височин сейі верховини;
І скорше похід не застановив ся,
Аж скоро до яру они прийшли,
Куди тепер тече луками Мутта.
Не слідно було тутечки людей,
Одна лиш будка стала на зарінку,

В ній чоловік чекав на перевіз —
 Но сильно хвилювалось озеро
 І не було провозу, так обзріли
 Той край май ближше, дерева богацтво
 Найшли й відкрили джуркала хороші.
 І їм здавалось, що суть в ріднім краю.
 То ж там они урадили лишитись,
 Заклали давню оселю Швіц.
 Досить набідувались, заки ліс,
 Закорінистий сильно, скорчували.
 А скоро людям було вже за тісно
 На ґрунті, рушили тогди на той бік
 Ід чорно-горі, ба аж д' біло-землі,
 Там де за вічнов кригою-стіною
 Сидить вже інший нарід з іншов мо-
 [вов ;

З поміж усіх тих народів чужих,
 Що відтогди між ними поселились,
 Швіцких людей сейчас мож відрізнити.
 По дусі та по крові мож пізнати.
(подає руку на право і на ліво.)

Ой так, оден в нас дух, одна в нас
 [кров !

Всі. *(подаючи собі руки)*

Оден народ ми й спільно мем ділати.

ШТАУФАХЕР. Чуже ярмо народи другі но-
 [сять,

Они побідоносцеви піддались.

Сидить у нашихъ навіть українах
 Богато корінних закріпощених,

І їх рабство на діти переходить.
 Но ми давних Швайцарів рідні діти,
 Ми волю берегли по всякий час,
 Ані князям не кланяли ся ми, —
 Вільні пішли-м в заштиту під царів.

Ресель. Вільні пішли-м в заштиту під дер-
 [жаву ;

Стойіть так в грамоті царя Фрідріха.

Штауфахер. Бо й найвільнійший пана над
 [собою має.

Начальник мусить бути, судія
 Найвисший, де-б найти мож право в
 [спорі.

Для того предки наші за ту землю,
 Котру то видерли відвічним дебрам,
 Віддали честь цареві, що звесь паном
 Німецької і Влоської землі.

І так, як інші вольні у державі
 До служби ратної зобовязались,
 Бо се єдина є повинність вольних —
 Державу хоронить, що їх хранить.

Мельхталь. Що над-то, се ознакою раба.

Штауфахер. Они ішли на клик ополчення
 За прапором державним і боролись.
 На землю Влоску враз они ходили,
 Корону римську вкласти му на го́лову.
 У себе ладно правили самі
 По давньому звичаю, свому праву ;
 Лиш суд меча до цісаря належав.

До того-ж старший граф був призначе-
[ний,

Но він у нашім краю не сидів.

Дуцилось головництво — призивали

Його й під голим небом та по правді

Держав він суд без постраху людей.

Де ту сліди, що ми є крепаки?

Сли хто інакше знає, най говорить!

Ім Гофе. Ні, точно так усе, як мовите,

Кормиги ми ніколи не терпіли.

Штауф. Царя самого не послухали-м,

Коли він право гнув на бік попів.

Коли бо монахи із Айнзідельну,

По наші полонини посягали,

Де від батьківських пасли ми часів,

Ігумен же давним письмом свідчив ся,

Що му признало нічию пустару —

Бо затаїли, що там ми були, —

Тогди сказали-м: „Грамота фальшива!

Не-сміє цісар роздавати наше.

А сли ж держава нам не зробить
[права,

Без неї обійдем ся в наших горах!“

Так предки наші говорили! Ми ж

Нове мерзке ярмо носити маєм,

Терпіти від раба чужого те,

Що жаден можний царь би не пос-
[мів?

Ми сотворили землю сю собі,

Своєю працею, прастарий ліс

Де лиш медведі виводили ся,
 На людске жилище ми обернули.
 Ми вигубили гадине насіне,
 Що вилізало із багон скажене,
 Туманів сиву стелю ми продерли,
 Що над ярами сими все звисала,
 Порозривали-м скали, дебрами
 Для подорожних стежку умостили-м.
 Земля ся наша, держимо йійі
 Вже тисяч літ і панський раб сторон-
 [ський
 Смів би прийти й кувати нам кайдани?
 Нема-ж ратунку від такого гнету?

(сильне зворушенє межи людьми.)

О ні, границі має самоволя!
 Сли давлений нігде не може права
 Найти, сли дальше годі витерпіти —
 Небес з упованєм імаєсь він,
 І зводить з відти свої вічні права,
 Що горі висять не позбутіі,
 Несокрушиміі, гей тії зорі.
 Давна природи пра-доба вертає,
 Де чоловік стає на чоловіка —
 Посліднім средством, скоро вже ніщо
 Не помагає, є у него меч —
 Добро найвисше смієм боронити
 Від насили. Боронимо наш край,
 Боронимо жінки і діти наші!

Всі. *(ударяючи мечами.)*

Боронимо жінки і діти наші!

РЕСЕЛЬМАН. *(вступає в колесо)*

Чим вхопите за меч — розважте добре!
По доброму з царем мож погодитись.
Одного вас стойить слівця, й деспоти,
Що давлять вас тепер, схлібляють вам.
Беріть, що часто подавали вам,
Лишіть державу, Австрії піддайтесь!

Ауф' дер' Мауер. Що мовить пан-отец? Нам
[йти під Австра!

Ам' Бігель. Не слухайте єго!

Вінкельрід. Ся рада — зрада,
Ворожа для краю!

Редінг. Спокій, союзники!

СЕВА. Ми йшли б' під Австрію по ганьбі тій!

Фон'дер' Фліе. Ми дали би примуситись насиль-
Чого не хтіли-м по добру! [но,

Маєр. Тогди

Раби з нас були б й гідні ними бути!

Ауф' дер' Мауер. Най буде винятый з під прав
[Швайцарских,

Хто о підданьстві Австрії говорить!

Жадаю, голово, щоб се було

Законом першим, тутки ухваленим.

Мельхталь. Так є! Хто мовить: Австрії під-
[датись,

Най буде позбавлений прав і чести;

Ніхто най не прийме єго до хати.

Всі. *(підносять праву руку.)* Так хочем, се най
[буде правом!

Редінг. *(по хвилі.)* Є.

Ресельман. Тепер ви вольні, вольні правом
[сим.

Най силов Австрія не видає,
Чого угодами не осягла!

До дневного порядку!

Редінг. Сприсяжені!

Чи пробувало ся всіх добрих мір?

Може король о тім не знає? Се,

Здаєсь, не з його волі терпимо ми.

Усего на кінець ще попробуємо:

Наперед жалуймо ся перед ним,

Заким за меч ухопим. Страшна, завше

У слухній навіть справі, силоміць;

Бог лиш тогди ратує, сли не годні люде.

ШТАУФАХЕР (до Конрада Гуна)

Тепер пора вам здати справу. Мовте!

Конрад Гун. Я був у Райнфельді близь цар-
[скої Пфальци,

Зі скаргою на гнет тяжкий старостів,

И по грамоту давної нашої волі,

Котру новий король звик потверджати.

Там послів з многих городів застав я,

Зі Швабської землі, з над боків Рену,

Ті всі грамоти свої получили

І радісно вертали ся до краю,

Мене же, посла вашого, післали д ра-
[дним,

А ті позбули мя пустов потіхов:

„У цісаря нема тепер часу,

„Но він колись про вас чей погадає.“

А як я йшов світлицями маркотний
 Двірськими, князя Ганса я побачив,
 Як в присінку з плачем стояв, круг
 [него

Бояре з Варту й Тегерфельду стали.
 Они рекли мені: „Самі ратуйтеся!
 „Не ждїть на справедливість королівску.
 „Не кривдить він братанича свого
 „Та не задержує єго дідизну?
 „Князь молить го о материнський спа-

[док,
 „Що він вже повнолітний, було б' час
 „Також краєм та народом владіти.
 „А що на те учув? В віночок цісар
 „Убрав його: Се молодіж красить“.

Ауф' дер Мауер. Ви чули. Права й справе-
 [дливости

Не ждїть від цісаря! Самі ратуйтеся!
 Редінг. Лиш то нам остаєсь. Так дайте
 [раду,

Як довершити би нам діло мудро.

Вальтер Ф. (стає в колесо.)

Ми хочем скинути ярмо погане;
 Давні права, які одідичили-м
 По наших предках, зберегти ми хо-
 [чем.

Не по нове хватати своєвільно.

Що є царя, то лишить ся цареви,
 Підданий вірно панови най служить.

Млер. Від Австрії тримаю лено я.

ВАЛЬТЕР Ф. Будете дальше Австрії служити.
Йост з Вайлер. Я дань плачу Раперсвайль-
[ским панам.

ВАЛЬТЕР Ф. Будете і на дальше дань платити.
РЕССЕЛЬМАН Великій пані Цуріхській присяг я.
ВАЛЬТЕР Ф. Віддайте монахам, що є монаше.
ШТАУФ. Най дієсь що конечно, лиш не
[більше.

Старостів хочем ми враз з гайдуками
Прогнати та їх кріпости здобути;
Но скоро мож, то без проливу крови.
Най знає царь, що лиш з конечности
Відкинули-м святій довг послушеньства.
А взрить, що зістаєм в своїх границях,
Поборе може він свій гнів розумно!
Бо справедливий страх наводить нарід,
Що навіть із мечем в руках гамуєсь.

РЕДІНГ. Но раді б' чути, як довершимо се?
Оружє має ворог у руках,
По доброму він певно не уступить.

ШТАУФ. Уступить, сли у нас побачить зброю;
Захопим го, заким ще узбройіть ся.

МАЕР. Сказати легко, но зробити трудно.
Нам грозять в краю дві ось кріпости,
Они врага хоронять й булиб страшні,
Єсли б' король до краю мав упасти.
Росберг і Сарнен мусимо здобути,
Чим вхопить ся за меч в сих трех краях.

ШТАУФ. Мем поти зволікати, то дізнаєсь
Наш ворог; за богато знають тайну.

Маєр. В Вальдштатах не найде ся жаден
[зрадник.

Ресельман. І щирий запал може зрадити.

Вальтер Ф. Коли відложим, ме готов кримі-
[нал

У Альторфі і староста вкріпить ся.

Маєр. Про себе дбаєте.

Дяк. А ви не справедливі.

Маєр *(розсерджений.)*

Хто? ми! Се сміє Урі нам казати!

Редінг. Спокій, присяги ради!

Маєр. А, сли Швіц

Тримає з Урі, мусим ми мовчати.

Редінг. Перед громадою вас зганить мушу,
Що сваркою колотите спокій!

Не стойімож ми всі за тую справу?

Вінкельрид. Коли відложимо се до Різдва,

Тогди то водить ся, що всі дідичні

У замок старості несуть поклін.

Так може десять чи дванайцять му-
[жів

Згромадити ся в замку незамітно.

З собою вістря заберуть залізні,

Щоб швидко мож їх до палиць зат-
[кнути.

Ніхто бо з ружем в замок не іде.

В найблизшій лісі стане добра горстка,

І скоро тим удасть ся ворота

Заняти, то тогди затрембітають,

І випадуть із засідки тамтїї.

Так возьмем замок невеликим трудом.
 Мельхталь. На Росберг я дістатись підій-
 [маюсь,

Я з замковою дівкою у змові
 Й підгулю їй, що прийду д' неї на ніч,
 Щоби мені драбинку подала,
 А вилізу, то витягну і другів.

Редінг. Всі годять ся на те, щоби відкласти?
 (більшість підносить руку.)

Штауфахер. (числить голоси.)

Є більшість, дваїцять напротив два-
 [найцять.

Вальтер Ф. Коли одної днини замки гря-
 [нуть,

То ватрою з верху на верх ми знак
 Дамо, ополчене же оголосим
 В столиці кожного краю швиденько!
 Коли ж старости в зброї нас побачать,
 То вірте, занехають боротьби
 І радо, мирною дорогою
 Із наших крайів стануть виноситись.

Штауф. Лиш з Геслером, боюсь, буде біда,
 Страшенно верховими окружений,
 Без крови не уступить ся, ба навіть,
 Хоч проженем буде страшним для краю;
 Єго щадити трудно й небезпечно.

Баумг. Де йде о шию, ставте там мене!

Я винен Телеви жите своє.

Охотно посвячу єго за край.

Я честь свою зберіг, спокій душі.

Редінґ. Час раду дасть. Чекайте терпеливо.

Але дивіть, за темна ще ту радим,
А там на вершинах уже свитають
Багрянні лучі! Ну-ко, розходім ся,
Заким ще нас захопить біла днина.

Вальтер Ф. Не бійтесь, звільна ніч щезає з
[долів.

*(Всі зняли несвідомо крисаки і оглядають в святій
тишині світ поранний.)*

Ресель. При світлі сім, що перших нас витає
З усіх народів, що під нами низько
В містах димлячих тяжко віддыхають,
Заприсягнім усі новий союз!
Одним народом брацким хочем бути,
В ніякую годину не ділитись.

(Всі говорять за ним, піднявши три пальці.)

Вільні як предки були, хочем бути!
Нам радше вмерти чим в неволі жити!
На Бога надіятись хочем ми,
І сили людскої не мем лякатись.

(Люде обіймають друг друга.)

Штауфахер. Тепер най кождий йде своєв
[дорогов,

Спокійно до родини та знакомих.
Пастух нехай зимує миром стадо,
Та нам тихцем союзників старає.
Що доти ще прийдешь перетерпіти,
Перетерпіть! Нехай деспотів довг
Росте, аж прийде час, що за громаду
І за окремих разом відплатить.

Най кождей справедливу злість гамує,
І загалови пімсту полишає,
Бо той добро громадське руйнує,
Хто сам собі самому помагає.

*(Коли они в три ріжні сторони розходять ся в най-
більшій спокій, впадає оркестра величавою музикою.
Порожня сцена остає ще якийсь час відслонена і пред-
ставляє вид сходячого сонця по над лідіницями.)*

Третя дія.

Перша ява.

Обійсте перед хатою Теля.

*Тель робить бардою, Гедвіґа при домашній роботі.
Вальтер і Вільгельм грають ся лучком позаду сцени.*

ВАЛЬТЕР *(співає)* З луком та стрілою,

Мчить ся лукаренько

Горов-долиною

Дó-світа-раненько.

Ой кругав високо

В воздухах кружляє —

А лукар широко

По дебрах гуляє.

Поти в него царство,

Аж стрілов займе,

То єго богацтво,

Що в лісах живе. *(підбігає до батька)*

Ой, тетива урвалась! Зладьте, тату!

Тель Я ні. Стрілець правдивий сам дасть
[раду.

(хлопці відходять.)

Гедвіга. За скоро хлопці беруть ся стріляти.

Тель. За рана вчитись тра, щоб' майстром
[стати.

Гедвіга. Ах, дав би Бог, щоб' ніколи не вчи-
[лись!

Тель. Най всего вчать ся. Хто в життю сім
[хоче

Переборотись, той на всяке лихо
Загартуватись мусить.

Гедвіга. Ах, не найде жаден
Спокою дома.

Тель. Се як раз моя натура:

На пастуха не уродив ся я;
Я мушу раз-у-раз вганять собою.
Тогди аж чую, що жию як слід,
Сли кожний день щось свіжого вполюю.

Гедвіга. А на тривогу жінки ти не тямиш,
Що визиращи тебе гризе ся.

Бо страх мене бере, що гайдуки
Розказують о ваших очайдуствах.

Як лиш прощаєш ся, дрожить ми серце,
Що ти мені ніколи вже не вернеш.

Я виджу, як пустими ледищами
Блукаєш, як з скали та на скалу

Схибаєш, виджу як тебе сайга
Своїм перескоком у пропасть мече,
Як під тобою небеспечний лід

Заломлюєсь, як потаєш, живцем
 Погребаний в страшенную могилу —
 Ах, чигає на лукаря-гульта
 З усіх боків найрозличніша смерть!
 Яке-ж же то нещасне ремісло,
 По карколомних шибати ся дебрах!

Тель. Хто добре обіздрить здоровим оком,
 На Бога надієсь та свою звинність,
 Той вийде легко з всякої біди;
 Не страшні гори тому, хто в них зріс.

(скінчив свою роботу і кладе приряди на бік.)

Тепер, відав, подержуть щось ворота.
 Як дома барда, то не тра і майстра.
(бере крисак.)

Гедвіґа. Куди ідеш?

Тель. До Альторфу, до батька.

Гедвіґа. Не загадав яку біду? признай ся!

Тель. Як се питаєш, жінко?

Гедвіґа. Щось мотають

На тих старостів... Радили на Рітлі;
 Я знаю, й ти також єси у спілці.

Тель. Мене при тім не було — но не стану
 Цуратись краю, скоро лиш зазве.

Гедвіґа. Они тебе поставлять, де біда;

Найгіршнй пай, як все, тобі припаде

Тель. Хто більше має, більшу й дань платить.

Гедвіґа. Ти Унтервальдского в самую бурю

Провіз-єсь через озеро — Ви чудом
 Спаслись — Не тямив ти зовсім на діти
 Та жінку?

Тель. Любко, тямив я на вас;

Для того ратував я батька дітем.

Гедвіґа. Плисти скаженим озером! Та се

Не віра в Бога, а покуса Бога!

Тель. Хто за багато мислить, мало вдіє.

Гедвіґа. О так, ти добрий й щирий, всім по-
[служиш,

А у біді ніхто ти не допоможе.

Тель. Хрань Боже, щоб без них я обходив
[ся!

(бере лук і стріли)

Гедвіґа. По що ти лук береш? Лиши го
[туй!

Тель. Без зброї то я так, як без руки.

(хлопці вертають.)

Вальтер. Тату, куди ідеш?

Тель. У Альторф, сину,

До діда — Хочеш ти?

Вальтер Та певно хочу.

Гедвіґа. Там староста тепер. Не йдіть у
[Альторф.

Тель. Пійде, ще нині.

Гедвіґа Тож пожди, аж пійде,

Не лізь му в очи, — злий на нас, ти знаєш.

Тель. Та злість єго нічо ми не пошкодить,

Живу по правді, й не боюсь нікого.

Гедвіґа. Тих, що живуть по правді, він не-
[терпить.

Тель. Бо він не годен їм ніщо зробити.

Мені дасть пан святий спокій, гадаю.

Гедвіґа. Так, ти се знаєш?

Тель. Ось недавно тому

Пійшов я Шехентальськими дебрами
Ловити, де живої душі не взриш.

То я так одиніський глябою

Берусь, де годі було розминутись,

Бо надомною скеля висіла,

А підомнов ревів, аж лячно, Шехен,

(хлопці тиснуть ся до него з правого і лівого боку і дивлять ся в гору на него дуже нильно)

Аж ту йде староста напротив мене,

Самий як палець, й я також самий,

Всього нас двох, а межі нами пронасть.

А скоро пан мене лише побачив

Й пізнав того: котрого він недавно

За річ малу так тяжко покарав,

Як взрів, що я з оружієм кріпким

Як раз туди прямую, так поблід,

Коліна му вдубіли, я вже видів,

Що він на скелю ось лиш повалить ся.

Та жаль мені го стало, йду ід нему

Покірно й кажу: Я се, пане старосто.

Но він не міг ані одно слівце

Промовити — Рукою лиш кивнув

Мовчки, щоб я ішов своєв дорогов;

То я пійшов й за ними дружину справив

Гедвіґа. Дрожав перед тобою — Горе ж ти!

Ти зрів його слабим; він не простить се.

Тель. Вминаю я його й мене шукать не ме він.

Гедвіґа. Лиш нині там не йди! От йди ловити!

Тель. Що йде тобі на ум?

Гедвіґа. Боюсь. Не йди.

Тель. Як можеш ти так без причини гриз-
[тись?

Гедвіґа. Тому що ніт причини — Тель, о-
[стань ся.

Тель. Вжем обіцяв ся, любко, що прийду.

Гедвіґа. Мусиш, то йди, — але остав туй
[хлопця!

Вальтер. Ні, ненечко. Іду ураз із татом.

Гедвіґа. Вельті, лишити хочеш свою ма-
[тір?

Вальтер. Я вам гостиньця принесу від діда.
(іде з вітцем,)

Вільгеьм. Нене, я з вами остаюсь!

Гедвіґа (обіймає його) Так, ти

Моя дитина, ти ми остаєш ся!

(Іде д' воротам і дивить ся довго за відходячими.)

Друга ява.

Відосібнена дебра, джуркала спадають зі скель.

Берта в ловецькім уборі. За нею Руденц.

Берта. За мною йде. В кінци раз обявлюсь.

Руденц (входить живо.) Пані, в кінци самих
[вас подибаю,

Довкола пронасти нас замикають;

У сих вертепах свідок не найде ся,

І довга мовчанка ся перерве ся —

Берта. Ви певні, що не йдуть за нами лови?

Руденц. Остались там — Тепер або ніколи!

Я мушу використати сю хвилю —
 Я мушу знати, що мені суджено,
 Хоч мали би-м розстати ся на віки.
 О, не заострюйте ваш милий погляд
 Тов строгостев хмурнов! Та чим я є,
 Що просьбу смілую до вас заношу?
 Мене ще слава не назвала; годі
 Мені із витязями славними
 Рівнатись, що до вас ся залицяють.
 Я серце маю лиш, що вірно любить —

БЕРТА (*поважно і строго.*)

Говорите ще про любов, про вірність,
 Невірний першим своїм обов'язкам?
 Раб Австрії, запроданий чужому,
 Гонителеви народа свого?

Руденц. Від вас сей закид чую, моя па-
 [ні?

Чиж то не вас шукаю по тім боці?

БЕРТА. Мене гадаєте по боці зради
 Найти? Віддала б' скорше свою руку
 Самому Геслеру, деспотови,
 Чим виродному синові Швайцарйї,
 Що годен стать орудієм єго!

Руденц. О Боже, що я чую?

БЕРТА. Як? Що ближше

Для чоловіка доброго — від своїх?
 Що красшого для чесної душі,
 Як за невинним заступати ся,
 Як прав придавленого боронити?

Аж серце краєсь за народом вашим,
 Враз з ним терплю, бо мушу го любити:
 Такий покірний, а такий кріпкий;
 Мене цілов душею д' нему тягне,
 Я з кожним днем його шаную більше.
 Но вас природа і лицарська довжність
 За рідного захитника дали му,
 А ви цураєтесь его, ви пристаєте
 До ворога, ему кайдани кути!
 То ви мене ось гризете; я мушу
 Поборюватись, щоби вас стерпіти.

Руденц. Чи ж я не хочу долі народови?
 Під можним скептром Австрії его
 Спокою —

Берта. Хочете его неволі!
 Ви волю із послідного вже замку,
 Який ще має, хочете прогнати.
 Народ талан свій ліпше понимає,
 Не змилить жаден призрак ум его.
 То вашу голову ось завернули —

Руденц. Берто! Не терпите, ви мною гордите!

Берта. Кобим могла, мені було би лекше —
 Но в згорді бачити і гідним згорди,
 Котрого б' так любилося —

Руденц. Берто! Берто!

Ви райске щастє отвираєте,
 И на раз у пропасть мя вкидаєте.

Берта. Ні, ні, у вас уцтивість ще не вмерла!
 Она лише дрімає, я їй збуджу!
 Ви мусите силитись над собою,

Щоб' рідну чесноту знівечити;
 Но боле вам, она від вас сильнійша,
 І мимо вас самих ви добрі й чесні!

Руденц. Ви в мене вірите? О Берто, всім
 З любви ко вам я бути буду!

Берта! Будьте,

Чим вас вчинила щедрая природа!
 Займіте місце вам призначене,
 Держіть ся за святі свої права!

Руденц. О горе ми! Як я одержу вас,
 Коли царевнi можному спротивлюсь?
 Чи ж то не всемогучість свояків
 Розпоряджає вашою рукою?

Берта. В Вальдштатах добра посідаю я,
 Коли Швайцарець вільний, то й я вільна.

Руденц. Берто, який ми світ втвиряєте!

Берта. Від Австрії не надьтєсь мя дістати.

По мою спадщину они сягають,
 Щоб' сполучить з великов спадщиною.

Захланність, та сама що вашу волю
 Пожертв хоче, чигає й на мою!

О друже, я засуджена на жертву,

Відав у надгороду дворакови —

Туди куди царствують фалшь, обмови,
 На царский двір хотять мене втягнути,
 Там ждуть мене кайдани від нелюба;

Любов лиш — ваша спасла б мя від
 [згуби!]

Руденц. Ви би могли рішитись тутки жити,
 У мойій вітчині, моєю бути?

О Берто, бажання мої далекі
 Чим були, як не стремленем ко вам?
 Єдиних вас шукав я путем слави,
 Вся честолюбність моя, то любов.
 Сли б ви могли зо мною в сю долинку
 Запертись і покинуть світ шумний —
 О, то й найшлась би ціль всіх бажань моїх!
 Тогди нехай шумного світа філі
 Бють о беспечний беріг сих верхів —
 Моя душа спокійна всякий час
 Нічого в світі не буде шукати —
 Тогди можуть сі скелі в круги нас
 Непроходимою стіною стати,
 І най у сім замкненім-тихим раю
 Єдине небо яснее витає!

Берта. Ось ти зовсім такий, як віщувала
 Душа! я не завелась в своїй вірі!

Руденц. Щезай мано, котра водилась мною!
 Мені найти лиш на родині долю,
 Ту де провів я літа молодії,
 Де хвилі щастя в пам'яті стають,
 Де джуркала і дерева живуть,
 На вітчині моєю хочеш зватись!
 Ах, щиро я їй все любив! Я чую:
 Без неї щастя я б не міг зазнати.

Берта. Де можна би найти той тихий рай,
 Єсли не ту, в невинности краю?
 Ту, де давная вірність пробуває,
 Де фальш-облуда місця ще не мають.
 Ту заздрість щастє наше не мутить

І солоденько хвилі нам спливають.
 Ту бачу я, як ти, мій мужу гідний,
 Між вольними і рівними виднієш,
 Збираєш чисті почести, свободні,
 І повним блеском короля яснієш.

Руденц. Ту бачу, як ти, перла між женами,
 Так любо і так щиро ся ввихаєш,
 До мого дому неба прихиляєш, —
 І як весна вбира' землю квітками,
 Красов своєю мні жите вкрашаєш,
 І доокола все ущасливляєш!

БЕРТА. Бач, мій миленький, чом я сумувала,
 Як виділам, що ту найкрасшу долю
 Ти сам нівечиш — Ох мой, що було б',
 Сли б' мусіла за гордим лицарем-
 Деспотом йти в єго понурий замок!
 Ту замку ніт. Мене не ділять мури
 Від народа, щасливого зі мною!

Руденц. Но як спастись, як розв'язати сіти,
 Що я, дурний, на себе сам закинув?

БЕРТА. Пірви їх як на мужа пристойіть!
 Хоч що буде — злучи ся з народом!
 Се твоє рідне місце. *(чути джурбани далеко.*

[Лови вже
 Зближають ся — прощатись нам — Бо-
]рись

За вітчину, ти за любов ся бореш!
 Одного ворога всі бойімо ся,
 Одна воля нас усіх звільнить!

(відходять.)

Третя ява.

Лука близь Альторфу. — На переді сцени дерева, на заді крисак на жердці. Вигляд замикає Княж-гора, над котрою стирчать сніжні гори.

Фрісгард і Ляйтгольд *(стоять на варті.)*

Фрісгард. На пусто чигаєм. Ніхто не хоче
Прийти й поважанє зложить крисані.
Та ж ту, бувало, гей у ярмарок;
Тенер спустів майдан сей, від коли
Той страхопуд от ту на жердці висить.
Ляйтгольд. Лиш драньте возькає ся та ма-
[хає

Дрантивими шанками нам на глум.
Порядний чоловік то скорше стане
Богато обходити доокола,
А не угне ся перед крисаком.

Фрісгард. Сюди йім не минути, як будуть
Із ратуша в полудне виходити.
Я вже гадав, що зроблю добрий полов,
Ніхто бо й не гадав крисак почитити.
Та видить се піп Ресельман — як раз
Від хорого тудя ішов — і сунесь
Із паном-Богом просто перед жердку —
Дяк мусів зателенькати в дзвіночок:
Ту на коліна всі падуть й я сам,
І віддали дарам честь, не крисані. —
Ляйтгольд. Слухай, товаришу, стає ми ясно:
Комедію перед крисанев граєм;
Таж прецінь соромно для шляхтича,

На варті стати при пустій крисани —
Поважанє крисані віддавати,

Се прецінь, поміркуй, дурацкий розказ!
Фрісгард. А бож то що таке пуста крисаня?
Таж гнеш ся чей перед порожнов чаш-
[ков.

Гільдегарда, Мехтільда і Ельсбета (*виступають з дітьми і стають коло жердки.*)

Ляйтгольд. І ти також собі гультій услу-
[жний,

Рад у біду людей порядних пхати.

Хто хоче, най іде по при крисак,

А я прижмурю очи й ані гляну.

Мехт. Ось висить староста, — вважайте
[хлопці!

Ельсб. Дай Бог, щоб щез, а нам крисак
[лишив;

Оно не було би для краю гірше.

Фрісгард (*розгонить їх*)

Не вступитесь! Проклятії баби!

Хто кличе вас! Пришліть-ко чоловіків,

Сли їх кортить переступити розказ.

(*жінки йдуть.*)

Виступає Тель з луком, ведучи хлопця за руку, йдуть по при крисак на перед сцени, не зважаючи на него.

Вальтер (*показуючи на Княж-гору.*)

Тату, то правда, що на тій горі

Тече кров із дерев, коли лиш їх

Затнесь сокиров?

Тель. Хто се каже, сину?

Вальтер. Ватаг розказує таке. Він каже,
Що то є княж-ялиця, і котрий би
Псував їй, такому всхне рука.

Тель. То княж-ялиця є, та се є правда.
Чи бачиш он леди, ті білі ріжки,
Що геть високо неба дістають?

Вальтер. То ледівці, що так гудять за ночі
Та що на нас важку метають кригу.

Тель. Ой так, то тая крига вже б' давно
Альторфскую оселю загребла
Собою, скоро би лише той ліс
Он горі захистом не став від неї,

Вальтер *(подумавши хвильку)*

Є, тату, краї де не має гір?

Тель. Коли ось спустиш ся із наших гір
Та меш іти долів, за водами,
То прийдеш у великий, рівний край,
Де джуркала вже більше не джурчать,
А ріки звільна-зтиха ся несуть, —
Там є куди для ока погуляти.
Туди ланами жито достигає,
І край гей огород той визирає.

Вальтер. Ай, тату, чом же ми не спусти-
[мось
Долів чим скорше в той хороший край,
А ту бідуємо та мучимось?

Тель. Земля там ладна й добра, як те небо,
Но ті, що їй справляють, не збирають
Посіяних тих плодів.

ВАЛЬТЕР. Не сидять

Свобідно, так як ви, на своїм ґрунті?

ТЕЛЬ. Поля біскупські там та королівські.

ВАЛЬТЕР. Так вільно їм у лісі полювати?

ТЕЛЬ. Усяка звірина і птаха — панська.

ВАЛЬТЕР. Їм вільно ж чей в ріках ловити
[рибу?

ТЕЛЬ. Ріка і море й сіль — то королівське.

ВАЛЬТЕР. Хто ж той король, котрого всі бо-
[ять ся?

ТЕЛЬ. То є оден, що їх кормить й хранить.

ВАЛЬТЕР. Самі себе не годні ж хоронити?

ТЕЛЬ. Туди сусід сусідови не вірить.

ВАЛЬТЕР. Тату, мені в широких краю тісно;
Волю я сидіти ту під ледом.

ТЕЛЬ. Ой правда, синку, ліпше хрусталиці
В сусідстві мати, чим лихих людей,
(хотять минати.)

ВАЛЬТЕР. Ай тату, он, дивіть, крисак на
[жердці.

ТЕЛЬ. Що нас крисак обходить! Гай ходім!

(Коли хоче відійти, заходить єму дорогу Фрісгард з
насторченою пікою.)

ФРІСГАРД. Во имени царя! Чекайте, стійте!

ТЕЛЬ. (ловить за піку.)

Що хочете? Що стримуєте мя?

ФРІСГАРД. Переступили указ; з нами йдіть!

ЛЯЙТГОЛЬД. Поважання крисані не віддали.

ТЕЛЬ. Остав, мя чоловіче.

ФРІСГАРД. До арешту!

ВАЛЬТЕР. Вітця арештувати! Гей, ратуйте!
 Ратуйте скорше люде, добрі люде!
 Ой гвалту, гвалту, арештують їх.

РЕСЕЛЬМАН священник, ПЕТЕРМАН дяк, *надходять з трема іншими людьми.*)

РЕСЕЛЬМАН. Чого вязниш ти сего мужа?

ЛЯЙТГОЛЬД. Се воріг цісаря, се зрадник є!

ТЕЛЬ. *(йімає його цінко.)* Я, зрадник!

РЕСЕЛЬМАН. Чоловіче, милиш ся,

Се Тель, муж чесний, добрий обива-
 [тель.

ВАЛЬТЕР. *(узрів Вальтера Фіршта й біжить проти него.)*

Ратуйте діду! Напаستують батька.

ФРІСГАРД. До арешту, гай!

ВАЛЬТЕР ФІРШТ *(прибігає.)* Я дам поруку,
 [стійте!

На милість Бога, Телю, що се сталось?
(Мельхталь і Штауфахер приходять.)

ФРІСГАРД. Верховній власти старости свого
 Не слухає й єі не хоче знати.

ШТАУФАХЕР. Се мав би Тель вчинити?

МЕЛЬХТАЛЬ. Брешеш, хлопе!

ЛЯЙТГОЛЬД. Поважання крисані не віддав.

ВАЛЬТЕР Ф. За тоє ж до арешту? Чоловіче
 Прийми мою поруку і пусти го.

ФРІСГАРД. Ручи за себе та за свою шкіру!
 Ділаєм, як нам кажуть. Далій з ним!

МЕЛЬХТАЛЬ *(до людей.)*

Ні, се вже вопіючий гвалт! Ми дали-б'

Його на свої очі забирати?

Ми дужші. Нуж, товариші, не дайтесь!

Ми плечі маєм за собою в других.

ЩЕ ТРЕХ ЛЮДЕЙ *(надбігають)*

Ми вам поможем. Що се? Поваліть їх!

(Гільдегарда, Мехтігльда і Ельсбета вертають.)

Тель. Поможу сам собі. Ідіть, добрі люде.

Гадаєте, сли б я ужити сили

Хотів, що я би їхних нік бояв ся?

Мельхталь *(до Фрісгарда.)*

Спробуй-ко з межи нас його забрати!

Вальтер Ф. і Штауфахер. Спокій! Уцитьтєсь!

Фрісг. *(кричить.)* Бунт, ворохобня!

(чути джурбани.)

Жінки. Ось староста йде!

Фрісгард. *(сильнішим голосом.)* Зрада, ворохоб-
[ство!]

Штауфахер. Кричи, аж тріснеш, лотре!

Ресельман і Мельхталь. Не мовчиш ти?

Фрісгард, *(кличе ще голоснійте)*

Ратуйте, скорше, сторожів закону!

Вальтер Ф. Ось староста, біда нам, що то буде!

*Геслер верхом з соколом в руці, Рудольф Гаррас,
Берта і Рудени, численна дружина ратників, котра
колесом нік замикає сцену.*

Рудольф Гаррас. Встунайтєсь старості!

Геслер. Розгнати їх!

Що за збіговище! Хто зве о поміч?

(Всі тихо)

То хто був? Хочу знати. *(до Фрісгарда.)*

[Ту ходи!]

Хто ти єси, й що держиш сего мужа?

(дає сокола слугі.)

Фрісгард. Вельможний пане, я є твій гай-
[дук!

І вірний сторож коло крисака
Сего зловив я на горячій вчинку,
Як не віддав поважання крисани.
Я хтів його вязнити, як велів ти,
Но силоміць го люде видирають.

Геслер. (по хвилі.) Поневажаєш, Телю, так
[царя,

Й мене, що ту ряджу в єго заступстві,
Що не шануєш крисака, котрий
Завісив я на пробу послушеньства?
Лихий свій ум ти зрадив перед мною.

Тель. Даруйте, паночку! Із неуваги
Се сталося, не задля зневаги вас.
Сли б' я розважний був, не звав бись
[Тель.

Помилуйте, не буде сего більше.

Геслер (по хвилі мовчання.)

Ти Телю, майстер в луку є, говорять,
Що зміриш ся із кождим лукарем?

Вальтер Тель. То правда пане, яблуко по-
[цілять

Вам тато з дерева на сотню кроків.

Геслер. Чи се твій хлопець, Телю?

Тель. Мій, паночку.

Геслер. Чи маєш більше ще дітей?

Тель. Двох хлопців, пане.

ГЕСЛЕР. А ти котрого з них найбільше лю-
[биш?

ТЕЛЬ. Обох я, пане, люблю однаково.

ГЕСЛЕР. Нуж, Телю! Яблуко із дерева
На сто ціляєш кроків, так ту штуку
Докажеш ти мені — Бери за лук —
Ось маєш під рукою — й приберись
В яблуко з хлопця голови стріляти —
Но раджу я тобі: мір добре, щоб'
За першим разом яблуко ти трафив!
А хибиш, голова твоя пронала.

(Всі переняті страхом)

ТЕЛЬ. Пане — якеж ми пекло видумали?
Я маю з голови дитини рідной —
— Ні, ні, таж, паночку, се вам не йде
До голови, хрानь Боже, ви не годні
На правду від вітця жадати сего!

ГЕСЛЕР. У яблуко із хлопця голови
Стріляти меш, — так хочу й кажу я.

ТЕЛЬ. Маю ціляти з лука в головоньку
Дитини ріднойі? — Скорійше вмиру!

ГЕСЛЕР. Стрілай, а ні, то згинеш разом з хлоп-
[цем.

ТЕЛЬ. Дитину рідну маю убивати!
Пане, бездітні ви, не знаєте,
Які чувства вітцівське серце криє.

ГЕСЛЕР. Ай, Телю ти нараз такий розважний!
Мені казали, що єси маячник,
Та що відріжнюєш ся від людей,
Та любиш особливість — так ось я

Як раз для тебе штучку винайшов.

Хто інший то надумувавсь би — ти

Прижмуриш очі й сміло забереш ся.

БЕРТА. О, не жартуйте, пане, з бідаками!

Дивіть, як зблідли, як дрожать — Не
[дуже]

Привикли чути жарти з ваших уст.

ГЕСЛЕР. Хто каже, що жартую? (*ловить за галузь що над ним висить.*) Ось яблуко!

Зробити місце — най собі відмірить,

Як водить ся — вісімдесять дам кроків,

Ні більше ані менше — Він чванив ся,

Що він на сотню кроків цілить своє —

Тепер стріляй но, стрільче, й не хиби!

РУДОЛЬФ ГАРРАС. Бігме не жарт — Падь на
[коліна хлопче,

Та вимоли у старости жите!

ВАЛЬТЕР Ф. (*на боці до Мельхталя, що ледви витримати може*)

Перетерпіть, молю вас, успокійтесь!

БЕРТА. (*до старости*) Спокій вже дайте, пане!
[Не по людски,

Так грати ся з трівогою вітця.

Хоч би бідак сей заслужив й на смерть

За легкую вину, на Бога!

В десятеро далась му смерть в знаки.

Пізнав він вас; годину сю потямить

Він сам, его унуки та правнуки.

ГЕСЛЕР. Зробіть дорогу — Живо, що чекаєш?

Ти заслужив на смерть, могу тя вбити.

А бач, я віддаю у милости
 Твою судьбу руці твоїй вправленій.
 Не може на тяжкий жалітись засуд,
 Кого ся робить паном своїй долі.
 Чваниш ся своїм певним оком. Добре!
 Ту, стрільче, штуку свою покажи;
 Достойна ціль й велика надгорода!
 У чорне трафити кружок, то се
 І другий годен; той у мене майстер,
 Хто всюда певний є своєї штуки,
 Кого не милить серце ані око.

ВАЛЬТЕР Ф. *(падає перед ним.)*

Пане старосто, шануєм вашу гідність;
 Но змилуйтесь а не судіть, беріть
 Пів мого майна, беріть усе!
 Лише звільніть вітця від сего пекла!

ВАЛЬТЕР Тель. Діду, не клячте перед сим
 [поганцем!]

Кажіть де маю стати. Не боюсь.

Они не схибнуть в серце свого хлопця.

ШТАУФАХЕР. Пане старосто, чи вам не жаль
 [дитини?]

РЕСЕЛЬМАН. О, памятайте, що є Бог на небі,
 Котрому справу з своїїх діл дасьте.

ГЕСЛЕР. *(показує на хлопця.)*

До липи го вяжіть!

ВАЛЬТЕР Тель. Мене вязати!

Ні, я не хочу бути звязаним,
 Я буду тихо як ягня й не дихну.
 Сли звяжете мене, то я не годен,

Я буду борикатись з путами.

Рудольф. Г. Лиш очі зав'язать собі дай хлоп-
[че!

Вальтер Тель. Для чого очі? Думаєте, боюсь
Стріли з руки вітця? Я сміло буду
Йі ждати і повіками не рушу.
Гай отче, покажіть, що ви стрілець!
Не вірять вам, гадає що нас згубить —
Скаженому на злість беріть, ціляйте!

(Йде до липи, кладуть єму на голову яблуко.)

Мельхталь. (до людей.)

Що? Має діяти ся се злочинство
На наші очі? На що присягли ми?

Штауфахер. Дарма. Не маємо оружія!

Ви бачите, ліс спис докола нас.

Мельхталь. О, щоб від разу були-м довер-
[шили!

Прости-біг тим, що радили відкласти!

Геслер. (до Теля) До діла! Дурно збройі не
[носити!

Не певно смертоносне ружє мати,
І на стрільця відскакує стріла.

Се горде право, хлопом привлащене,
Ображує начальника краю.

Лиш тому, хто рядить, ходити збройно.
Кортить вас лук носити та стрілу,
Гаразд, то я вам ціль на те назначу.

Тель. *напинає лук і накладає стрілу.*

Зробіть дорогу! На бік!

ШТАУФАХЕР. Що Телю? Ви б' — Ніколи —
[Дрожите,

Рука трясесь вам, вам коліна мліють —
Тель. *(опускає лук.)* Мені в очех мінить ся!

Жінки. Господичку!

Тель. *(до старости.)* Простіть мені сей стріл.
[Ту моє серце!

(розгортає груди)

Най розтратує мя кіннота ваша!

ГЕСЛЕР. Не хочу твої смерти, хочу стрілу.

— Ти ж, Телю, годен все, нич не бо-
[йіш ся!

Кермою ти владаєш як і луком:

Де тра спасать, то бурі не бойіш ся,

Тепер спасайсь сам спасе — всіх спа-
[саєш!

(Тель бореть з собою страшно, заломлюючи руки споглядає дикими очима то на старосту то на кево. — На раз ловить за свій сагайдік, витягає другу стрілу і застромлює за пояс. Староста бачить всі ті движеня.)

ВАЛЬТЕР Т. *(під липою.)* Отче, стріляйте! Не-
[боюсь.

Тель. Так мушу! *(схоплює ся і примірює.)*

РУДЕНЦ *(що через цілий час стояв в найбільшій напруженю, і з тяжкою бідою здержував ся, виступає на перед.)*

Пане старосто, уже дасьте спокій,
Дасьте спокій — Се проба лиш була —
Ціль осягнули — Строгість за далеко

Посунена, із цілев розминаєсь,
За тугу лук напнятий ломить ся.

Геслер. Мовчіть, аж вас закличуть.

Руденц. Хочу говорити!

Я смію! Королівська честь свята;
Но ряд такий змерзїти мусить конче.
Не воля короля се — того-м певний —
На сю каторгу не заслугує
Мій люд; нема у вас на тоє права.

Геслер. Га, ви ось важитесь!

Руденц. Мовчав я тихо

На всі знущання ті, котрі я бачив;
Своє видюще око прижмурих я,
Своє розйярене кипуче серце
Я кріпко придусив у своїй груді,
Но довше ще мовчати — булаб' зрада
Моєї вітчини і цісаря.

БЕРТА *(кидаєсь межи него і старосту.)*

Пробіг, лиш дразните скаженого.

Руденц. Свій нарід я покинув, своїх кре-
[вних

Я відцурав ся, всі родимі вузли
Пірвав на то, щоб з вами сполучитись!
Я думав, що поступував найліпше,
Коли я власть цісарську укріпляв —
Паде з мойіх очей заслона — Страшно
Як гляну, що край пропасти стою —
Ви мою вольну думку омилили,
Звели ви щиру душу — Я був бли-
[зким

В найліпшій волі нарід свій згубити.
 ГЕСЛЕР. Зухвальче, так до пана свого мовиш!...
 РУДЕНЦ. Цар пан мій а не ви — Вільного-м
 [роду]

Так як і ви, і я рівнаю ся
 Із вами в кожній чесноті лицарській.
 І слиб ви ту царя не заступали,
 Котрого чту я й де його безчестять,
 То рукавицю кинув би я вам,
 Ми би розправили ся по лицарски.
 — Но кивніть на дружину лиш — Не
 [стою]
 Без зброї так як сі — *(показує на нарід)*
 Я маю меч,

І хто приступить —

ШТАУФАХЕР. *(кличе.)* Яблуко упало!

(Коли всі в ту сторону звернулись і Берта кинулась межи Руденця і старосту, пустив Тель стрілу.)

РЕСЕЛЬМАН. Дитя живе!

Много голосів. Трафлене яблуко!

ВАТЕР Ф. *(хитаєсь і мало що не паде, Берта держить його.)*

ГЕСЛЕР. *(здивований.)* Він стрілив? Може бути?
 [Ошалів!]

БЕРТА. Живе дитя! Отямтесь, добрий отче!

ВАЛЬТЕР ТЕЛЬ. *(прибігає з яблуком)*

Отче, ту яблуко — Таж я то знав,
 Що не скалічите ви свого хлопця.

(Тель стояв похилений на перед, як би хотів бігти за стрілою — лук випав єму з руки — коли узрів, що хлопець іде, біжить проти него з отвертими раме-

нами і підносить його в гору любезно до свого серця; в тій поставі паде знеможений. Всі зворушені.)

БЕРТА. О Боже милий!

ВАЛЬТЕР Ф. (до вітця і сина.) Діти! мої діти!

ШТАУФАХЕР О, хвала Богу! То був стріл!
[о нім]

По всі часи розказувати будуть.

Рудольф ГАРРАС. Про Теля лукаря муть го-
[ворити]

Як довго гори постоять на місци.

(подає старості яблуко.)

ГЕСЛЕР. Пробіг, назкрізь пробите яблуко!

Майстерский стріл був. мушу го хва-
[лити.]

РЕСЕЛЬМАН. Стріл добрий був; но горе то-
[му, хто]

Його зневолив Бога спокушати.

ШТАУФ. Отямтесь, Телю, встаньте, бодро ви
Звільнились, й вольно вам іти домів.

РЕСЕЛЬМАН. Ходіть і сина матери верніть!
(хотять його відпровадити.)

ГЕСЛЕР. Слухай Телю!

ТЕЛЬ. *(вертає.)* Що розказуєте, пане?

ГЕСЛЕР. Ти взяв собі ще другу стрілу,
— Так, так, я добре бачив — На що
[то?]

ТЕЛЬ *(змішаний.)* То, пане, водить ся так у
[стрільців.]

ГЕСЛЕР. Ні, Телю, відповідь сю не приймаю;
Скажи мені отверто правду, Телю;

Аби що було, за жите ти ручу.
На що стріла та друга?

Тель. Добре пане,

Коли мені жите ви заручили —

То я вам скажу вірну-щиру правду.

*(виймає стрілу з за пояса і глядить на старосту
страшним поглядом.)*

Стрілою сею другою прошиб би

— Я вас, сли б вцілив був своєю дитину,

А вас — беспечно був бим не хибив.

Геслер. Но, Телю! За жите я заручив ти,
Я дав лицарске слово, то й додержу —
Но скоро я пізнав лихий твій ум,
Завести скажу я тебе й держати,
Де не засвітить місяць ані сонце.
Щоб я беспечний був від твоїх стріл,
Беріть го гайдуки! Вяжіть!

(в'язуть Теля.)

Штауфахер. Як, пане!

Ви годні так ділати з чоловіком,

Котрого Божая рука спасла!

Геслер. Побачим, чи спасе його і двічі!

В мій корабель ведіть його! Іду

Сей час, я сам його повезу в Кіснахт.

Ресельман. Се ви не смієте, се цар не сміє,

Бо се противить ся грамотам нашим!

Геслер. Де суть они? Чи цісар потвердив
[їх?

Він їх не потвердив — На ласку сю
Тра перше заслужити послушеньством.

Бунтівники ви всі напротив влади
Цісарської і ворохобники.

Я знаю всіх, я виджу вас наскрізь —
Сего беру тепер з помеже вас;
Но всі ви завинили разом з ним.

Хто мудрий, най мовчить і послухає.

*(Віддаляєсь, Берта, Рудени, Гаррас і холопи за ним
ідуть, Фрісгард і Ляйтгольд зістають)*

ВАЛЬТЕР Ф. *(в великім болю.)* Пропало; він по-
[становив собі

Мене і дім увесь мій погубити!

ШТАУФ. *(до Теля.)* По що ж було скаженого
[дразнити!

ТЕЛЬ. Нехай стерпить, кого вразив мій біль!

ШТАУФ. Тепер же все, усе пропало! З вами
Ми всі єсьмо заковані в кайдани!

ЛЮДЕ *(окружають Теля.)*

Пропала з вами вся надія наша!

ЛЯЙТГОЛЬД *(зближаєсь.)* Жаль ми вас, Телю,
[але мушу слухать.

ТЕЛЬ. *(до своїх)* Здорові були!

ВАЛЬТЕР ТЕЛЬ. *(в гіркім болю тулячись до него.)*

Отче! Милий отче!

ТЕЛЬ. *(взносить руки до неба.)*

Там на горі Отець твій! Єго взивай!

ШТАУФАХЕР. Не перекажете що жінці, Телю?

ТЕЛЬ *(тисне хлопця з любовю до грудей.)*

Дитя не ткнене; моя поміч в Бозі.

(Вириваєсь хутко і іде за гайдуками)

Четверта дія.

Перша ява.

Всхідний беріг озера Фірвальдштетського. Чудно уложені стрімкі скелі від заходу замикають вигляд. Озеро збурене, сильний шум і гук, хвилями блисне і громи бють.

Кунц з Герзави. Рибак і рибацький хлопець.

Кунц. На власні очі, вірте, бачив то;

Усе так стало ся, як я казав вам.

Рибак. Сковали Теля, відвели до Кіснахт,

Найліпшого, найлучшого у краю,

Єсли б' коли прийшло за волю стати.

Кунц. Сам староста везе його водою;

На корабель ось власне мали всісти,

Коли від Фліелену відпливав я;

Но буря, що збираєсь і мене

Зневолила чим скорше ту прибити,

Десь певно не дала їм відплинути,

Рибак. Тель скований, у старости в руках!

О, вірте, закопає го глибоко,

Що він вже днини білої не взрить!

Бо він бойить ся справедливої мести

Вільного роздразненого так сильно.

Кунц. Також пан Атінггаузен, бувший війт
[наш,

Як кажуть, вже лежить смертельно хо-
[рий.

Рибак. Так гасне нам послідний луч надії!

Лиш він іще єдиний важив ся
Піднести голос за права народу.

Кунц. Взмагаєсь буря. Майте ся гаразд!

Переночую у селі, бо нині

Не ма що думати о перевозі. *(відходить)*

РИБАК. В неволі Тель, а пан вже не живе!..

Кормиго, піднеси бутне чоло,

Відкинь весь сором! Заніміли правди

Уста, видюче око потемніло,

Рука, що мала ратувати, скута!

Хлопець. Бє градом добре; йдіть-ко в буду,
]тату,

Ту не гаразд під голим небом стати.

РИБАК. Казіть ся ви вітри! Ви громи бийте!

Ви хмари рвіть ся! Люньте струями

Небесними і затопіть сей край!

Згубіть у зароді ненароджених!

Ви дикі сили розгазуйте ся!

Верніть медведі й ви старі вовки

Вертепнії! До вас сей край належить.

Хто схоче жити тутки та без волі?...

Хлопець. А чуйте, як реве-гуде в сім плесі!

Іще так не казилось в сій безодні!

РИБАК. Ціляти в голову дитини рідной,

Сего ніхто ще не велів вітцеві!

Природі ж не обуритись на тоє

Та не казितись? — О не дивуватись,

Коли ті скелі в озеро ся криють,

Коли ті шпилі, тії леди-вежі,

Що не пускали ще від поконвіку,

Зі своїх верхів розпливають ся,
 Сли гори лускають, старі печери
 Занадують ся й другая потопа
 Заполоняє всі садиби людські!

(чути: дзвонять.)

Хлопець. А чуйте-ко, он звонять на горі.

Десь корабель в біді побачили
 І звонять, щоб казати молитви.

РИБАК. О горе кораблеви, що тепер
 Колише ся у тій страшній колисці.
 Нездала ту керма, ані керманич;
 Керманить буря, вітер, філі грають
 У пилку з чоловіком — Заливу
 Нігде нема, щоб схоронив його!
 Стрімкі та насторочені ті скелі
 Стирчать немилосердно проти него,
 І вказують єму лиш кремінну грудь.

Хлопець (показує на ліво.)

Отче, кораб! пливе від Фліелену.

РИБАК. Най Бог ратує бідних! Наколи
 Лише зірве ся буря в сій безодні,
 То вже казить ся, гей трівожний звір,
 Що об залізні крати кліти бєсь,
 Воріт шукає виючи на дармо.
 Бо з всіх боків йі скелі оточують,
 Що замикають просмик аж під небо.

(виходить на горбик)

Хлопець. Се корабель скарбовий з Урі, отче,
 Пізнати по даху й червоній фані.

РИБАК. О Боже справедливий! Так, се він,

Се староста пливе — Туди прямує,
 І в кораблі везе своє злочинство!
 Попав ся в руки местника скоренько.
 Тепер він чує дужшого над себе...
 Сі філі розказу єго не чують,
 Сі скелі перед крисаком єго
 Зовсім не гнуть ся — Хлопче, не мо-
 [лишь,

Не перешкоджуй судії!

Хлопець. За старостою я не молюсь —
 [Молюсь

За Телем, що у кораблі сидить.

РИБАК. О безрозуме живила сліпого!

Ти мушиш за виновника одного
 Керманича враз з кораблем згубити!

Хлопець. Диви, диви, уже були щасливо
 Минули Буггісграт; коли бо струнка,
 Котра від Тайфельсмінстер відбиваєсь,
 Жене їх знов на Аксенберґ великий!
 — Я вже не бачу їх.

РИБАК. Там є Гакмессер,
 Де вже багато кораблів розбилось.
 Сли мудро по при него не скермують,
 То корабель здрухоче на порозі,
 Що сторцом в глибину спускає ся.
 — Вни мають доброго керманича
 На покладі; сли хто, то Тель би спас;
 Коли бо сковані у него руки.

Вільгельм Тель (з луком.)

(Приходить скорим кроком, обзираєсь з здивованєм

довкола і бачить ся дуже сильно зворушений. Коли прийшов на середину сцени, кидаєсь на землю, обіймає її руками а потім вносить її до неба.)

Хлопець (узрів його.) Дивіть-ко, отче, хто се
[там клячить?

РИБАК. Руками землю обіймає він,
І бачить ся, не самовитий.

Хлопець. (підходить на перед.) Що бачу! Отче,
[ось дивіть!

РИБАК. (іде ближе.) Се хто? Небесний Царю!
[Що? Се Тель?

Ви звідки взялись ту? Кажіть!

Хлопець. Не вас всадили спутаного в кора-
[бель?

РИБАК. Вас не відставили до Кіснахт?

ТЕЛЬ. (встає.) Я є вільний.

РИБАК І ХЛОПЕЦЬ. Вільний! О чудо Боже!

Хлопець. Звідки прийшли ви?

ТЕЛЬ. Звідти, з корабля.

РИБАК. Що?

Хлопець (ураз.) Де староста?

ТЕЛЬ. По водах плаває.

РИБАК. Зіправди? Але ви? Як взялись туй?

Як вибавились ви від пут та бурі?

ТЕЛЬ. За помочію Бога — Слухайте!

РИБАК І ХЛОПЕЦЬ. Кажіть, кажіть!

ТЕЛЬ. Що в Альторфі лучилось
То знаєте?

РИБАК, Та знаю все, кажіть!

ТЕЛЬ. Що староста казав мене звязати,

До Кіснахту в свій замок хтів повезти —
РИБАК. І з вами в Фліелені всів в кораб.

Ми знаєм все. Кажіть, як ви спаслись?
ТЕЛЬ На кораблі я спутаний лежав,
Пропавший чоловік — Я не гадав вже
Побачити ще сонічко ясненьке,
Личко миленьке жінки та діток,
І сумно я глядів в безкрайї води —
РИБАК. Нещасний!

ТЕЛЬ. Так то плили ми туди,
Староста й Рудольф Гаррас з гайдуками.
А сагайдак же мій і лук лежали
На заднім боці при самій кермі.
І скоро ми до клина ось прийшли,
Коло малого Аксену, дав Бог,
Що звіялась така скажена буря
Із нечевя від Готгардских печер,
Що всі керманичі злякали ся
І вже гадали, що загинуть марно.
Аж чую я, оден гайдук звертаєсь
До старости і мовить д' нему: Пане,
Ви бачите свою біду тай нашу,
Та що ми всі над смерти берегом —
А кермачі не знають дати раду
З перестраху, й до того не владають
Гаразд кермою — Але ось є Тель,
Силач, що кораблем покермував би.
Чи ми б' не послужились ним в біді?
То староста до мене мовить: Телю,
Сли підіймеш ся нас спасти від бурі,

То я би зняв уже із тебе пута.
 Я ж кажу: Добре, пане, підійму ся,
 За помочію Бога, чей спасем ся.
 Так спали з мене пута й при кермі
 Стояв я і сумлінно кермував, —
 Но на бік зиркав, де мій лук лежав,
 А берегом я бистро обіздів,
 Де вискочити було би спосібно.
 А скоро лиш я прискалок узрів,
 Що плитов вистає над озеро —

РИБАК. Я знаю, там під Аксеном великим,
 Но не гадаю щоби мож — так стрімко
 Бере ся — з корабля его дістати —

ТЕЛЬ. Гукнув на гайдуків, щоби поперли,
 Аж поки прийдемо перед ту плиту,
 Там, кликнув я, усе минемо лихо —
 Коли ж прикочували-м д' неї швидко,
 Благаю помочи у Бога й тисну,
 Всіх своїх сил, що стало, напруживши,
 До скелі задним боком корабля.

Тепер оружїє хапаю швидко,
 Великий скок роблю в гору на плиту.
 А пхнувши за собою з всеї сили
 Ногою, в бездну кораблець метаю —
 Там може плавати по Божій волі!
 Так осьде я, від бурі вибавлений
 Страшної, та страшніших ще людей.

РИБАК. О Телю, Телю! істе чудо Бог
 На вас зділав; я ледве віру очам —
 Але ж куди гадаєте тепер?

Бо ви зовсім непевні, скоро лиш
Від бурі староста живий втече.

ТЕЛЬ. Я чув: казав, як я ще в кораблі
Лежав, що хоче висісти у Бруннен,
На Швіц мене повести хоче в замок.

РИБАК. Чи хоче сушею туди удатись?

ТЕЛЬ. Гадає.

РИБАК. О, так скрийтесь ви сей час!

Бо двічі Бог вас не спасе від него.

ТЕЛЬ. Скажіть, куди найблизше в Арт і Кіс-
[нахт?

РИБАК. Гостинець битий тягнесь через Штай-
[нен,

Але коротшою дорогою

На Льоверц може хлопець вас повести.

ТЕЛЬ. (подає єму руку.) Біг заплать вам. Бу-
[вайте ми здорові!

(іде і назад вертаєсь)

— Чи ви не присягли також на Рітлі?

Мені казали щось про вас.

РИБАК. Я був там

І враз зложив союзничу присягу.

ТЕЛЬ. Так скочте в Бірглен, будьте-ко так
[добрі!

За мною жінка моя пропадає!

Звістіть їй, що я спас ся і безпечний.

РИБАК. Куди ж сказати маю, що втекли ви?

ТЕЛЬ. Застанете у нейі мого тестя,

І других, що на Рітлі сприсягли ся —

Нехай они кріплять ся й не боять ся,

Що вільний Тель й свободні має руки;
 Небавом більше ще про мене вчують.
 РИБАК. Ви що задумали? Признайте ся.
 ТЕЛЬ. Як зробить ся, то буде-сь говорити.

(відходить.)

РИБАК. Гай, справ го Єнні — Боже помагай!
 Він все зділає, що лиш загадає.

(відходить.)

Друга ява.

Двір Атінгавзский.

(Пан на поручовім кріслі, конаючий. Вальтер Фіриш, Штауфажер, Мельхталь і Баумгартен заходять ся коло него. Вальтер Тель клячить перед умираючим.)

ВАЛЬТЕР. Ф. Уже єго не стало, він небіщик.
 ШТАУФ. Він не лежить гей умерлий — Пе-
 [ро ось

Рушаєсь на устах! Сон тихий має,
 Лице ж єго спокійно усміхаєсь.

(Баумгартен іде до дверей і говорить з кимсь.)

ВАЛЬТЕР Ф. (до Баумгартена) Хто там?

БАУМ. (вертає.) Ваша дочка Гедвіґа хоче
 Помовить з вами, хлопця бачити.

(Вальтер Тель підносить ся.)

ВАЛЬТЕР Ф. Потішу ж я її? Маю ж сам по-
 [тіху?

Чи вся біда на мене вже валить ся?

ГЕДВІґА. (впадає.) Де є мій син? Пустіть,
 [нехай побачу —

ШТАУФ. Та цитьте! Тямте, що ви в домі
[смерти!

ГЕДВІГА (*кидаєсь на хлопця.*) Мій Вельті! О, жи-
[ве мені!

ВАЛЬТЕР Т. (*повис у єї шийі.*) О ненько!

ГЕДВІГА. Чи певно лиш? Ти не скалічений?
(*обзирає його з тривожною печаливостею.*)

Чи се можливе? Міг ціляти в тебе?

Як міг? О, він без серця — Міг він

Стрілу пустити на свою дитину!

ВАЛЬТЕР Ф Вчинив з дрожащим, краючим ся
серцем;

З конечности, бо о жите ходило.

ГЕДВІГА. О, сли би він вітцівске серце мав,
То скорше був би тисяч раз умер!

ШТАУФ. Ви ще повинні дякувати Богу,
Що так ся стало —

ГЕДВІГА. Годна-ж я забути,
Що то могло ще статись — Боже милий!
До смерти видіти-му вічно хлопця
У путах, а отець до него мірить,
І все стріла влучає в моє серце.

МЕЛЬХТАЛЬ. Сномніть, як староста єму дошк!

ГЕДВІГА. О, то закаменіле серце мужів!

Вразиш їх гордість, то на нич не тям-
[лять,

На сліно грають у запеклій грі

О голову дитини, серце неньки!

БАУМГ. Чи не досить гіркая доля мужа,

Що гризете його докором ще?

Для мук єго не маєте чуця?

ГЕДВІГА (звертаєсь до него і дивить ся на него великими очима.)

Чи ти лиш слези маєш для нещастя
[друга ?

Ви де були, коли найлучшого
Вязали, чом тогди не помагали?
Дивились ви, як діялась жорсткість,
Спокійно дали взяти з межи себе
Товариша — Чи Тель також так з вами
Поступував? Чи й він стояв з жалем,
Як за тобою старости кіннота
Гонила, як те озеро скажене
Перед тобов ревіло? Він не плакав,
Не заводив по тобі, скочив в човник,
Забув на жінку, діти й спас тебе —

ВАЛЬТЕР Ф. Та як його нам було ратувати,
Мале число, і то не узброєних!

ГЕДВІГА (кидаєсь до єго грудей.)

О отче! И ви утратили його!
І край і всі ми втратили його!
Хибує всім нам, ах, єму хибуєм!
Най Бог його ратує від роспуки.

До него, до пустих пивниць замкових
Відрада дружня не дійде — Єслиб він
Заслаб! Ах, у тюрмі вохкій та темній
Зслабнути він мусить — як бердуль-
[чик

На багнищу зівяне та пропаде,
Так і єму нема житя, як лиш

У світлі сонця, в воздуху здоровім.
 В неволі! Він! Він волею живе,
 Не годен жити віддихом гробовим.
 Штауф. Спокійні будьте. Всі ділати хочем,
 Щоби його освободити.

Гедвіґа. Шо годни ви без него? — Доки
 [Тель

Вільним був, була ще тогди надія,
 Тогди єще невинність мала друга,
 Тогди гонений мав спасителя.
 Усіх вас Тель спасав — но ви всі разом
 Єго кайдан не годні розкували.

(Пан пробуджуєсь.)

Баумґартен. Рушаєсь, тихо!

Атінґгаузен. (підносить ся) Де він?

Штауфахер. Хто?

Атінґгаузен. Хибує

Мені, лишає мя в послідну хвилю!

Штауфахер. Про юнака се він — Пійшли
 [по него?

Вальтер Ф. Післалось вже по него — Успо-
 [кійтесь!

Атінґгаузен. Він боронив своєї вітчизни?

Штауфахер. Як герой.

Атінґгаузен. Чом же не приходить взяти
 Моє посліднеє благословенство?

Я чую, що кінець мій буде швидко.

Штауфахер. Ні, пане! Сон короткий вас
 [скріпив,

І ясно око ваше споглядає.

АТІНГГАУЗЕН. Біль, то жите, і він мене ли-
[шив.]

Вже щезла болізнъ, як надія щезла.
(побачив хлопця.)

Чий хлопець се?

Вальтер Ф. Благословіть го пане!

То внук мій і лишив ся сиротою.
(Гедвіга клякає з хлопцем перед умираючим.)

АТІНГГАУЗЕН. І сиротами я вас всіх, усіх
Лишаю — Горе-ж моє, я в послідну
Годину бачив вітчини погибель!
Чи мусів я дожитись аж до краю,
Щоб і надії всі в могилу взяти!

ШТАУФАХЕР (до Вальтера Ф.)

Кінчити-ж має в сім великім горю?
Не роз'яснить єму послідну хвилю
Блискучим промінем надії? — Пане!
Кріпітесь духом! Ми не полишені
Зо всім, безпомічно ми не пропали.

АТІНГ. Хто вам допоможе?

Вальтер Ф. Ми самі. Почуйте!

Три нашії крайі звязались словом
З собою, що деспотів проженуть.
Завязаний союз; свята присяга
Нас лучить. Заберем ся ми до діла,
Заким ще рік зачне новий свій круг.
Ваші кóсти на вільній землі спочинуть.

АТІНГ. Скажіть мені! Завязаний союз?

Мельхталь. Одної днини три Вальдштатти
[враз.]

Повстануть. Приготовлене вже все,
І в тайні добре до тепер держить ся,
Хотяй сотки ту тайну поділяють.
Підкопана земля під тиранами,
Почислені панованя їх дни.

А в скорі й слід за ними вже загине.

АТІНГГАУЗЕН. Но кріпости, які суть ту в краях?

МЕЛЬХТАЛЬ. Они усі одної днини грянуть.

АТІНГ. А чи пани належать до союзу?

ШТАУФАХЕР. Ми ждем їх помочи, як прий-
[де час;

Але тепер лиш селянин присяг.

АТІНГ. (*підносить ся звільна в гору з великим здивуванєм.*)

Відважив ся вже селянин на тоє
Без помочи панів, о власних силах.
Поклав він так богато сам на себе —
Но, так він обійдесь уже без нас!
Спокійно можемо пійти в могилу.
Живе по нас — на інших силах вже
Великість людскости опертись хоче.

(*кладе руку на голову дитини, що перед ним клячить.*)

Із сейі голови, де яблуко лежало,
Новая, красша воля вам зійде,
Старе паде, змінюють ся часи
Нове жите на звалищах цвите.

ШТАУФАХЕР. (*до Вальтера Ф.*)

Дивіть, як блеском єго око сяє!

Ні, не природа, се так погасає,

Се вже свитає луч життя нового.

Атінг. Шляхта з своїх старинних замків
 [сходить,
 І горожанську городам присягу
 Складає; в Іхтлянді, в Турґаві вже
 [началось
 Берн славний верховодство обнимає,
 Фрайбур стає ся кріпостою вольних,
 Збройить рухливий Цуріх свої цехи
 В хоробре військо — кришить ся вже міць
 Царів об власні вічні стіни їхні —

*(Слідуюче мовить віщим голосом — єго мова підно-
 сить ся аж до вдихновеня.)*

Я бачу, як князі та як бояре
 В панцирях походом сюди рушають,
 Покорювати мирний люд пастуший.
 Кипить борба і не оден прохід
 Порішенем кровавим вславить ся.
 Кидаєсь з голов грудев селянин
 На смерть нехибную, на ліс той ратищ!
 Перемагає го, паде цвіт шляхти,
 І славно воля свій прапор підносить.

(беручи за руки Вальтера Ф. і Штауфахера.)

Держіть ся ж кріпко — кріпко і во віки —
 Один край волі з другим най держить
 [ся —

Поуставляйте варту по верхах,
 Щоби союз згромаджував ся швидко —
 І будьте згідні — згідні — згідні —

*(Паде назад на подушку — єго руки застигли три-
 мають ще руки других; Фіршт і Штауфахер дивлять*

ся ще якийсь час на него мовчки; потім віддаляють ся, кождий болем перенятій. Тим часом челядь увійшла тихцем, зближає ся з виразом тихшого або сильнішого болю; декотрі клякають перед ним і зрошують его руки слезами; підчас тої німої сцени дзвонять в дзвін замковий)

РУДЕНЦ (до попередних.)

РУДЕНЦ. (швидко входить.)

Жиє? Скажіть, учує ще мене?

ВАЛЬТЕР А. (вказує на умерлого з відверненим лицем.)

Ви вже тепер наш пан і наш храни-
[тель,

І замок сей імя вже друге носить.

РУДЕНЦ. (побачив тіло і стоїть гірким болем перенятій.)

О Боже мій! — За пізно каюсь я?

Не міг же кілька хвиль ще довше жити,

Щоб серце моє сокрушене бачить?

Поневажав я щире его слово,

Коли ще між живими був — Розстав ся

На віки вічні і лишив мені

Великий, неспокутуваний довг!

Скажіть! чи лихом поминав мене при
[смерти?

ШТАУФАХЕР. Конаючи ще чув, що ви зділали,

Благословив рішуче ваше слово.

РУДЕНЦ (клякає перед умерлим)

Святії моці дорогого мужа!

Застигле тіло! Ту тобі слобую,

На твою руку, зимную, мертву;

На віки я пірвав чужії пута;
 До народа свого навернув ся,
 Швайцаром єсьм і хочу бути ним
 З цілого серця (*встає.*) Жалуйте за дру-
 [гом,
 Вітцем усіх, але не тратьте духа!

Не спадщина лише мені припала,
 І серце й дух єго на мене сходять,
 І виповнить вам молодий мій вік,
 Чого не доповнила єго старість.
 Почтенний отче, руку ми подайте!
 Подайте свою! Мельхталь, ви також!
 Не намисляйтесь! О, не відвертайтесь!
 Прийміть мою присягу й моє слово.

Вальтер Ф. Подайте йому руку. Навернув ся,
 Заслугує на віру.

Мельхталь. Ви селян не поважали.

Кажіть, чого по вас нам сподіватись?

Руденц. О, не помніть на блуди молодости!

Штауфхер (*до Мельхталя,*)

„Згóда“ було послідним словом батька.
 Помніть на тее!

Мельхталь. Ту моя рука!

Мужицке слово, пане мій, також

Є чесне слово! Чим пани без нас?

І наш-то стан від вашого давнійший.

Руденц. Шаную я його й мечем хранити-му.

Мельхталь. Рамя то, пане, що землю твер-
 [дую

Поборює і що їйї справляє,

Також грудь мужа годно хоронити.
 Руденц. Хранити мем — ви мою грудь, я вашу,
 Так сильними єсьмо оден при другім.
 Но по що слів ту, скоро вітчина
 Ще стогне під кормигою чужою?
 Коли вже ворога позбудем ся,
 Тогди поладимось уже в спокою.

(По хвилі.)

Ви мовчите? Не скажете нічого?
 Як? ще я не заслугою на віру?
 Так проти волі вашої я мушу
 Вдиратись в тайну вашого союзу.
 Ви радили, щó радили — все знаю,
 І що не ви повірили мені,
 То я гей застав зберегав святий.
 Ніколи краю ворогом не був я,
 Ніколи проти вас я не ділав би;
 Но не гаразд вчинили, що відклали.
 Пора наглити, ділати треба швидко —
 Вже Тель нав жертвов вашої зволоки —
 Штауфахер. Чекати до Різдва ми присягли.
 Руденц. Я там не був, я не складав при-
 [сяги.

Чекайте ви, ділаю я.

Мельхталь. Що? Ви би —

Руденц. К' батькам народу причисляюсь я,
 І моя перша довжність вас хранити.

Вальтер Ф. Землі віддати дорогі сі мощі,
 Найперша довжність ваша й найсвятій-
 [ша.

Руденц. Як освободим край, вінець побіди
 Свіжий єму на трумну ми положим.
 О други! не єдине ваше діло,
 Я й власне діло вибороти маю
 Від тирана — Ось чуйте й знайте!
 [Берта

Моя ось зникла, пірвана нечаяно,
 Зухвало, силоміцю з межі нас.

Штауфахер. Такого гвалту мав би той де-
 [спот

На вольній, на шляхоцкій допуститись?

Руденц. О мої други! вам прирік я поміч,
 А мушу перший вас єї благати.
 Пірвали милу, видерли мені.
 Хто знає, де їйї скажений криє,
 Яких то гвалтів допускають ся,
 Щоб змусити їй вийти за нелюба!
 Она вас любить! гідна того є,
 Щоби усі в єї зашиті стали.

Вальтер Ф. Що хочете почать?

Руденц. Або я знаю!..

В ночі сій, що єї судьбу скриває,
 В страшній такого сумніву трівозі,
 Де я не знаю, що почати маю,
 Лиш се одно мойїй душі є ясне:
 Лише з під звалищ сили і потуги
 Деспотів можна вигребсти їйї.
 Всі кріпости ми мусимо здобути,
 Чи не попадем на єї тюрму.

Мельхталь. Ходіть, ведіть нас! Йдем за ва-
[ми. По що

До завтра відкладать, що можна нині?
Вільний був Тель, як присягали-м в Рітлі,
Страшна пригода та ще зним не склалась;
Час принесе який новий закон;
Де трус той, що тепер ще зволікав би!

Руденц (до Штауфахера і Вальтера Ф.)

А вам же збройним й до діла готовим
Знаків •гненних по верхах чекати.
Бо скорше чим летить судно вістниче,
Вість про побіду нашу мете мати.
А узрите, що огні запалали,
То киньтесь блискавкою на врага,
І розваліте, що деспоти склали.
(Відходять)

Третя ява.

Провал близь Кіснахту.

*Сходить ся долів скалами з заду, а подорожних заким
ще покажуть ся на сцені, видко вже з гори. З пе-
редних скал вистає на перед плита кущами поросла.*

ТЕЛЬ (входить з луком.)

Крізь се провалле мусить він пройіхати;
Нема дороги іншої до Кіснахт —
Ту доконаю — Нагода є добра.
Ось там бузник мене від него скрие,
З відти стріла моя його досягне.
Зроби-ко, старосто, рахунок з Богом,
Пропадеш, вибила твоя година.

Я жив у мирі-тишині — Стрілу
 Лише на лісного звіря метав я,
 Мойім галкам чуже було убійство —
 Ти ввипудив мене з спокою мого,
 В скажену йідь перемінив єси
 Мою невинну, незопсуту кров;
 До звірскости ось ти привчив мене —
 Хто в голову свого сина міряв,
 Той й в серце ворога вцілити годен.

Біднятка, дітки, тії невиннятка,
 Дружиноньку перед тобов скаженим
 Спасати мушу, старосто! Коли я
 Лук напинав — коли дрожали руки —
 Коли ти з дідьчов роскошев притис
 Мене стріляти в голову дитини —
 Коли я дрожачи молив-благав тя,
 Тогди я поприсяг собі в душі,
 Що першов цілев найблизшого стрілу
 Буде ось твоє серце — Що присяг я
 У тій страшній, пекольній тій годині,
 То довг святий, сплатити мушу нині.

Ти пан мій, староста царя мого;
 Но й цар сам не поважив би-сь на те,
 Що ти — Він в сі краї тебе післав,
 Щоби судити — строго, бо він сердий —
 Но не на те, щоб з роскошею біса
 Безкарно всяке пекло заводить.
 Є Бог на небі, щоб карать і мстить!

Ходи-но ти, гірких післанко болів,
 Ти моя перло днесь, найбільший скар-
 [бе —

Ціль назначу тобі, котрої доси
 Мольба смиренна не могла уймити. —
 Але тобі вже не опресь! І ти
 Каблучку мій — не раз то ти мені
 На іграх вірно послужив єси,
 Не опусти мене в страшній годині!
 Тепер ще лиш ти косонько держи ся,
 Не раз мою терпку стрілу метала-сь —
 Сли вимкнесь він на пусто з моїх рук,
 То другої не пустить вже мій лук.
(подорожні переходять сценою.)

На сій ось лаві камінній усяду,
 Що служить путникам на припочинок —
 Бо ту не дома — Ту спішить ся кож-
 [дий,

Оден на перед другого окремо
 І не питає що кого болить —
 Ту йде купець зжурений, богомолець
 Підкутаний, іде чернець побожний,
 Хмурний розбійник, веселий музика,
 Крамар з конем тяженько обюченим,
 Що прибуває із країв далеких, —
 Бо кожний шлях провадить на край світа.
 Кожний із них своєв дорогов йде
 Йїх діло зве — мене-ж зове убійство
(сїдає)

Бувало, дітки, вибрав ся отець, —

Якаж то радість була, як вернув!
 Бо все він приносив домів гостинець:
 Чи то який бердульчик прехороший,
 Чи равлика, чи то рідкую пташку,
 Звичайне, що надибуєсь по горах —
 Тепер він вибрав ся на іншу здобич,
 Сидить при глябі з вбійчими гадками;
 На ворога жите засів ся він.
 А прецінь лиш про вас гадає, діти,
 Й тепер щоб вас спасати, вас невинних
 Від мести тирана уратувати,
 Він хоче ось до вбійства лук напняти.

(встає)

Засів ся я на ладну здобич — Сли
 Стрільцєви не наскучить ся день в день
 Вганять собою у велику студінь,
 На осліп шибатись по острих скалах,
 Видрапувати ся по гладких стінах,
 Де краскою своєю він держить ся,
 Щоби сайгу мізерну вполювати, —
 Ту йде о сто раз кошовнійшу здобич,
 О серце ворога смертельного.

(Чути з далеку зжочу музику, що зближає ся)

Ціле своє жите робив я луком,
 По правилах стрілецьким я вправляв ся,
 До чорного ціляв я часто-густо,
 І не одну заліжку я приніс
 Домів із ігрищ — Але нині хочу
 Цілити по майстерски і вславитись
 На всю як є широку верховину.

(Весіле іде сценою і горі провалом. Тель приглядає ся єму опертий на луку. Штісі, польовий, пристає до него.)

Штісі. Се Манастирський з Мерлішахену

Іде від молодойі — богатир,
Він буде мати з десять полонин,
Веде тепер княгиню в Імізе,
Гуляти муть сю ніч у Кіснахті
Ходіть і ви! Всім добрим людям раді.

Тель. Сумний гість не лицює до весільних.

Штісі. Давить вас лихо, киньте ним об землю!

Беріть, що є; тепер тяжкі часи;
Для того тра гуляти де лиш мож.
Ту весіле, а інде похорони.

Тель. А часто сходиться ся одно із другим.

Штісі. Так світ іде. Усякої халени
Богато: вихрова труба пройшла
Почерез Глярнен і ціліський бік
Гори запав ся

Тель. Вже хитають ся

Й верхи? Нічо не є на світі певне.

Штісі. Також де інде дива повідають.

Ось мовив я з одним, що йшов з Бадену,
Якийсь то лицар йїхав д' королеви,
Аж ту в дорозі нападає рій
Шершенів, кидають ся до коня
Й зайіли так, що неживий унав,
А він до короля удав ся пішки.

Тель. Слабе також уміє укусити.

Армґарда (приходить з кількома дітьми і стає
при вході провалу.)

Штісі. Ворожать з того превелике лихо,
Важкії проступки против природи.

Тель. Подібні дії кождий день приносить;
Не треба дивам їх заповідати.

Штісі. Щаслив, хто в мирі ниву свою оре
І супокійно з своїми живе.

Тель. Ані святий не мати ме спокою,
Коли не в лад сусідови лихому.

(Тель спозирає часто з нетерпеливою ожданкою гори
шляхом)

Штісі. Здорові були — Ждете ту на когось.

Тель Так, жду.

Штісі. Здорові доходіть до своїх!

— Чи ви із Урі? Наш пан староста

Ще нині має з відти повернути.

Подорожний (приходить.)

Не сподійте ся старости на нині.

Повиливали води по тій зливі

І всі мости вода позабирала.

(Тель встає.)

Армґарда. (виходить на перед.)

Староста не прийіде!

Штісі. Треба вам єго?

Армґарда. Ой, певно!

Штісі, По що же стаєте ви

На сему вивозі, єму в дорозі?

Армґарда. Ту не уйде він, вислухати мусить.

Фрісґард (біжить долі вивозом і кличе сценою.)

З дороги уступати ся — Се наш

Пан староста ось туй за мною йіде.

(Тель відходить.)

АРМГАРДА (*живо.*) Староста йде.

(*виходить з дітьми на перед сцени. Видко Геслера і Рудолфа Гарраса, як йдуть горі верхом.*)

ШТІСІ (до Фрісгарда) Як пройшли ви воду,
Коли ручай мости позабирав?

ФРІСГАРД. Ми, любчику, боролись з озером
Ніяке джуркало нам не страшне.

ШТІСІ. Ви були в кораблі в ту страшну
[бурю?

ФРІСГАРД. То ми. По віки сего не забуду —

ШТІСІ. Пождіть-ко, розкажіть!

ФРІСГАРД. Пустіть, біжу

У замок — старосту заповідати.

ШТІСІ. Єсли б' таке лучилось добрим людям,
Потали би на дно з душею й тілом;
Ось сему народови все вороже (*оглядаєся*)
Куди пійшов стрілець, з котрим я мовив?
(*відходить.*)

ГЕСЛЕР і РУДОЛЬФ ГАРРАС (*верхом.*)

ГЕСЛЕР. Кажіть що хочете, цареві служу
І мушу дбати, що б' ему вгодити.
Він не післав мене сюда, щоб' я
Сей нарід гласкав — Послушеньства він
Жадає; спір ведесь о то, чи хлоп,
Чи цісар має бути паном в краю.

АРМГАРДА. Тепер пора! Тепер его попрошу!
(*зближаєсь боязливо.*)

ГЕСЛЕР. Я не завісив крисака в Альторфі
Для жарту, або щоб' мужицкі серця

Пізнати; знаю я їх вже давно.
 Завісив я єго на то, що б' знали,
 Як гнути карк, котрий так гордо носять.
 Я прикру річ поклав на їх дорозі,
 Куди они переходити мусять,
 Що б' зачіпали оком та згадали
 Свого пана, о котрім забули.

Рудольф. Але-ж бо нарід має певні права —
 Геслер. Йіх важити теперки не пора!

Далеко сяглі річи суть в роботі;
 Рости дім царский хоче; що отець
 Славно начав, то хоче син кінчити.
 Сей народець дорогу нам городить —
 Чи сяк чи так — а мусить він підда-
 [тись.

(хотять минати. Жінка кидаєсь до ніг старості.)

Армґарда. Помилуйте мя, пане старосто!

Геслер. Що тиснеш ся до мене на дорозі —
 Вступись!

Армґарда. Мій чоловік сидить въ тюрмі;

Сирітки плачуть хліба — змилуйтесь

Вельможний паночку над горем нашим!

Рудольф. Та хто ви є? І хто ваш муж?

Армґарда. Убогий

Косар із Рігі-горн, мій паночку,

Що пропастями дикую траву

По острих та спадистих скалах косить,

Куди маржина стати бойіть ся —

Рудольф *(до старости.)*

Пробіг, гірке, нужденнее життя!

Я прошу вас, нещасного звільніть!
Аби хоч як там тяжко провинив ся
Вже страшне ремісло його карає.

(до жінки.)

Вам справу зроблять вже — Туди у замок
Подайте свою просьбу — Ту не місце.

Армґарда. Ні, ні я не уступлюсь з сего місця,
Аж верне мужа староста мені.

Вже шестий місяць щось сидить в тюрмі,
І вижидає вироку на дармо.

Геслер. Жінко, ти хочеш силувати? На бік!

Армґарда. Будь правим, старосто! Ти еудія
На місци цісаря і Бога в краю.

Сповни свою повинність! Скоро правди
Від Бога ждеш, то правду нам зділай!

Геслер. Геть! Заберіть з моїх очей буйноту!

Армґарда. (ловить за повід коня.)

Ні, ні, не маю вже ніщо до страти.

Не рушиш з відси, старосто, аж справу

Залагодиш мою — О, морщ чоло,

Верти очима кілька хочеш — Ми

Нещаснії без міри, так що вже

Байдуже нам про гнів твій —

Геслер. Жінко на бік

А ні — конем тебе я перейіду.

Армґарда. Перейіжджай — Ось — (простирає
діти на землю і кидаєсь з ними на его дорозі.)

Ту лежу я

З дітьми своїми! можеш тратувати
Копитьми кінськими сі сиротята...

Єще і гіршого ти допустив ся —
 Рудольф. Здуріла-сь жінко?

Армґарда (*ще дужше*) Тиж топтав недавно,
 Ногами власними цісарский край!
 О, я лиш жінка. Була б' мужчиною,
 Тó зналаб я щось ліпшого, чим ту
 Валятись в поросі —
 (*чути, як в перед, музику горі шляху, лиш глухо.*)

Геслер. Де гайдуки?

Най протурять їй або я забувшись,
 Таке зроблю, що й самому жаль буде.
 Рудольф. Не годні, пане, гайдуки пробитись,
 Бо весіле зовсім замкнуло вивіз.

Геслер. Занадто ще я лагідний владітель
 Для сего люду — Вольні ще язики,
 Єще він не покорений, як слід. —
 Але буде інакше, присягаю.
 Я переломлю їй, тоту упертість!
 Буйного духа волі пригнету я,
 Новий закон вже оголошу я
 В сих землях, — Я (*стріла єго прошиває,
 він імчесь рукою за серце і хитаєсь.*)

Боже помилуй мя!

Рудольф. Пане старосто — О Боже! Що се?
 [Звідки?

Армґарда. (*голосить*)

Убили! вбили! Ось паде! Трафлений!
 В саміське серце трафила стріла!

Рудольф (*зскакує з коня.*)

Страх що се сталось — Боже — Боярине

Благайте милости у Господа !

Ви згинули !

ГЕСЛЕР. Се Телева стріла.

(паде з коня і валить ся в рамена Рудольфа Гарраса, его кладуть на лавці.)

ТЕЛЬ *(показуєсь горі на вершку скали.)*

Стрілець тобі знакомий, він се є !

Вільні хати, свободні вже невинні

Від тебе, не пошкодиш вже краєви.

(щезає в гори. Нарід впадає.)

ШТІСІ *(попереду.)* То що такого тутки ? Що
[лучилось ?

АРМГАРДА. Ось прострілений староста стрілою.

НАРІД *(влітає.)* Хто застрілений ?

(Коли передні весільні виходять на сцену, то задні ще сучуть горі а музика дальше грає.)

РУДОЛЬФ ГАРРАС. Кровю заливаєсь....

Ратуйте, гей ! Біжіть ! Ловіть убійцю !

Пропаций, так прийшло тобі кінчити,

Але мене ти слухати не хтів !

ШТІСІ. Бігме, ось він лежить блідий, без диху.

Много голосів. То хто вчинив се ?

РУДОЛЬФ ГАРРАС. Удурів сей нарід,

Єще до морду грає ? Най замовкнуть !

(музика нагло уриває, ще більше людей сходять ся потім.)

Скажіть же, пане старосто, сли годні,

Не маєте мені що поручити ?

(Геслер робить знаки рукою і повтаряє їх, бо їх відразу не понято.)

Куди ж? — До Кіснахту? Не пони-
[маю —

О майте терпеливість — Киньте світ
[сей,

Тепер старайтесь з Богом поєднатись.

(всі весільні оточують колючого з безчуттєвою
грозою.)

Штісі. Диви, як зблід — Ось, ось за серце смерть
Єго імає — вже померкли очи.

Армгарда (підносить дитину в гору.)

Дивіть ся діти, як скажений гине!

Рудольф Гаррас. Шалені жінки, ви без
[чуття,

Що грозою насичуєте очи!..

Ратуйте, гей! — Ніхто не помагає
Стрілу болючу виймати з грудей?

Жінки (відступають ся.)

Ми тикали б побитого від Бога?..

Рудольф Гаррас. Нехай вас чорт бере!
(добуває меч.)

Штісі (хапає єго за рамя.) Спробуйте пане!

Скінчилось ваше панованє!

Погиб деспот наш. Ми вже не знесем

Ніяких гвалтів. Ми вже вольні люде!

Всі (гукують.) Вільна країна!

Рудольф Гаррас. Вже дійшло до того?

Так швидко страх кінчить ся й послу-
[шенство?

(до гайдуків що впадають.)

Ви бачите страшенне се убійство

Що ту лучилооь — Поміч надаремна —
 Шкода вже за убійцею гонити.
 Нам інше допікає — Гай до Кіснахт,
 Щоб' кріпости цареві вратувати!
 Бо розв'язались в сію ось мінуту
 Порядку й обов'язків всяких вузли,
 І вже нікому вірити не можна.

(коли відходить з гайдуками, являється шість Милосердних братей.)

АРМІАРДА. На бік! Ось Милосердчики сту-
 [пають.

ШТІСІ. Готове стерво — ворони злітають.
 МИЛОСЕРДНІ БРАТА *(роблять пів-колесо круг мерця і співають жалібно.)*

Смерть чоловіка постигає
 Нечайно, не пожеде й хвилини,
 У розгарі життя стинає
 У найкрасшій віку годині;
 Готов чи не готов рушати, —
 Мусить на страшний суд ставати.

(коли повторяють послідні стихи, спадає заслона.)

П'ята дія.

Перша ява.

Майдан близь Альторфу. — В глибині сцени на право кріпость Гнет-Урі, котрої руштоване ще стоїть, як в третій яві, першої дії, на

ліво вигляд на многі гори, а на них всюди палають огні. Власне робить ся день, чути звони з різних далеків.

Руді, Куні, Верні, Майстер-каміняр і много інших людей, жінок та дітей.

Руді. Чи бачите знаки огненні горі?

Каміняр. Чи чуєте, як звонять по за лісом?

Руді Прогнали ворога.

Каміняр. Здобули замки.

Руді. А ми ще терпимо у краю Урі
На рідній нам землі деспотів кріпость?

Чи-ж нам посліднім волю голосити?

Каміняр Ярму стояти, що нас згнести хті-
[ло ?

Гай, розваліть !

Всі. Валіть ! валіть ! валіть !

Руді. Де є Буй-Тур із Урі?

Буй-Тур з Урі. Ту. Чого вам ?

Руді. На шниль тра вилізти й затрембітати,

Щоб' гомоніло широко верхами

Та щоб луною по усіх печерах

Пійшло і верховинців швидко-хутко

Скликало.

Буй-Тур з Урі (відходить.) Вальтер Фіршт
(приходить.)

Бальтер Ф. Стійте, товариші ! Стійте !

Не знаєм ще, що в Унтервальдені

Та в Швіц'у сталось, вістунів у перед

Чекати мусим

Руді. Що чекати? Згиб

Деспот, вже засвітала днина волі.

Каміняр. Чи пламенних сих вістунів ще
[мало,

Що на вкруги по всіх верхах палають?

Руді. Гай, далі, мужики, жінки! Руйнуйте

Руштоване! Валіть склепіня, мури!

Най камінь на камені не позістане.

Каміняр. Челядники, ходіть! Ми збудували;
Ми знаєм й зруйнувати.

Всі. Гай, валіть!

(кидають ся зі всіх сторін на будівлю.)

Вальтер Ф. Вже ймились. Я не годен вже
[йїх сперти.

Мельхталь і Баумгартен *(надходять)*

Мельхталь. Що? замок ще стоїть а кріпость
[Сарнен

Вже в попелі лежить, в руїнах Росберг?

Вальтер Ф. То ви се, Мельхталь, несете
[нам волю?

Скажіть, всі крайі чисті від врага?

Мельхталь *(обіймає его)*

Очищена країна. Тіштесь, батьку!

В сій хвилі, як говорим се, нема

В Швайцарії вже жадного деспота.

Вальтер Ф. О розкажіть, як ви здобули зам-
[ки?

Мельхталь. Та Руденц ось здобув Сарнен-
[ську кріпость

Геройскою відвагою своєю.

А Росберг я ніч перед тим заняв,

— Но слухайте, що сталось. Скоро з
[замку

Врага прогналим й радо підпалили,

І бухав вже під небеса огонь,

Ту Дітгельм Геслерів ось вилітає

І кличе, що спалить ся Брунеківна. —

ВАЛЬТЕР Ф. О Господи!

(чути, як валять ся стовпи руштованя.)

МЕЛЬХТАЛЬ. Она то була дійсно —

На приказ старости, тайком замкнена.

Гей встеклий Рудеиц кинув ся — бо
[чули м

Як вже валились латри і підпори,

А з клубів диму прошибав ся зойк

Нещасної.

ВАЛЬТЕР Ф. Чи виратували?

МЕЛЬХТАЛЬ. Ту хуткости й рішимости тра
[було.

— Коли би він лише був паном нашим,

Ми дорожили би своїм житєм;

Но він союзником був нашим, Берта

Люд шанувала. — Так ми посвятились

За неї радо й кинулись в огонь.

ВАЛЬТЕР Ф. Уратували ж?

МЕЛЬХТАЛЬ. Так. Я й Руденц враз

Із поломіни винесли йїї.

За нами ж з лоскотом звалилась стеля.

І ось, коли пізнала, що спасена,

Коли на небо отворила очи,
 Тогди-то пан мене притис до серця.
 І присягли ми собі мовчки дружбу,
 Що кріпко загартована у грані,
 Перетреває всякую годину —
 Вальтер Ф. Де Лянденбергер?
 Мельхталь. По за Брінігом.

Не винен я, що він утік — з очима,
 Він, що мого батька ослінив.
 За ним пігнав ся я, дігнав в утечі
 І притаскав його до ніг вітця.
 Меча свого вже добув на него,
 Лиш милостивість темного старця
 Жите благоючому дарувала.
 Він заприсяг ніколи не вернути,
 І додержить; пізнав він нашу руку.
 Вальтер Ф. О боле вам, що чистої побіди
 Не осквернили кровю!

Діти (*біжуть через сцену з частями розваленого руштованя.*) Воля! Воля!

(*трублять з цілою сили в ріг урівський.*)

Вальтер Ф. Дивіть но що за свято! Днину сю
 До пізного віку потямлять діти.

(*Дівчата приносять крисак на жердці; ціла сцена заповняє ся народом.*)

Руді. Ось ту крисак, котрому мусіли-м кла-
 [нятись.

Баумгартен. Скажіть, що маєм ми зробити
 [з ним?

Вальтер Ф. Боже! Під крисаком сим внук
[мій став.
Більше голосів. Гай знищити сю пам'ятку
Спалить его! [кормиги!

Вальтер Ф. Ні, най его сховають!
Гонителям орудєм мусів бути,
Най волі знаменем буде во віки.

(Селяне, чоловіки, жінки і діти то стоять то сидять на стовпах розваленого руштованя, гарно угруповані в великім пів-крузі.)

Мельхталь. Так славно стойімо на звалищах
Деспотизму і славно довершилось,
Союзнукі, що присягли-м на Рітлі!

Вальтер Ф. Начате діло, та не довершене.
Тепер відваги й єдності нам треба.
Бо певно не забавить ся король
Смерть старости свого відомстити,
І прогнаного знов ввести насильно.

Мельхталь. Нехай прийде він з полками сво-
[йіми;

Ми ворога домашнього прогнали,
А внішного врага вже привитаєм.

Руді. Лиш скілька проходів веде у край,
Йіх загородим тілами своїми.

Баумгартен. Відвічна спільність лучить нас з
Ми не злякаємо ся війск его. [собою,

Ресельман і Штауфахер (приходять.)

Ресельман (при вході.) От се страшливий спра-
[вді суд Господній.

Селяне. То що?

Ресельман. В яких часах ми живемо!

Вальтер Ф. Скажіть-ко, що? Га, ви се, пане
[Вернер?

Що скажете нам?

Нарід. Що там?

Ресельман. Слухайте й дивуйтесь!

Штауфахер. Великого страху позбавились
[ми —

Ресельман. Царя убили.

Вальтер Ф. Боже милостивий!

(Селяне зворушують ся і обступаютъ Штауфахера.)

Всі. Убили! Що! Царя! Дивіть! Царя!

Мельхталь. Не може бути! Звідки ви се чули?

Штауфахер. Се певне. Вбили короля Аль-
[брехта

Близь Бруку — Достовірний чоловік,
Йоганнес Міллер се приніс з Шафгау-
[зен.

Вальтер Ф. Хто важив ся на так страшен-
[ний чин?

Штауфахер. Страшніший ще за для винов-
[ника —

Єго братанич, братова дитина,
Князь Йоган Швабський тее доконав.

Мельхталь. Що привело єго до батькобій-
[ства?

Штауфахер. Царь відмавляв єму батьківщини,
Хоч він нетерпеливо домагав ся.

Говорять, що хотів зробити з ним

Коротку справу: мітрою єго позбутись.
Як вже там було — молодець послу-
[хав

Лихої ради дружини своєї
І разом з боярином Ешенбахским
Із Тегерфельдским, Вартским та і Пальм-
[ским

Рішив ся, не найшовши свого права,
Рукою власною на нім помститись.

Вальтер Ф. О розкажіть, як сталась ся стра-
[шенність?

Штауфахер. Із Штайнен із Баденьского ко-
[роль

Долів до Райнфельду змів, де двір був.

А товаришили єму князі

Ганс і Леопольд враз із дружиною.

Коли-ж уже они прийшли до Райси,

Де тра перевозити ся човном,

То вихали ся убійці в корабель,

Так що царя від дружини відтяли.

Відтак, як князь почерез оранину

Перейїжджає — там старинний город

Лежати має ще з часів поганьских —

Перед старинним тим Габсбургів зам-
[ком,

Де початок взяв славний рід єго —

Князь Ганс упхав єму штилет крізь
[шию,

Ту Рудольф Пальмский пікою прошиб

А Ешенбах ще лоб єму розсік,

Так що упав він кровію залитий,
 Від своїх замордований на своїм.
 З тамтого боку виділи, що дієсь;
 Але відтяти ручаєм, лише
 Безсильний зойк могли они підняти;
 А при шляху убогая сиділа,
 На лоні то ейі царь закінчив. —

Мельхталь. Гарбав під себе несит, та гарбав,
 Аж поки сам себе на загребав.

Штауфахер. Страшений поцолох підняв ся
 в краю;

Замкнені всі проходи верховинські.
 Кождіський край границь своїх боро-
 [нить;

Старинний Цюріх ось замкнув вже брами,
 Що трийцять літ цілих не замикались,
 Лякаючи ся местників й убійців,
 Бо клятвою оружна вже спішить
 Угорска королева, строга Агнеса,
 Що відродила ся від свого роду
 Ніжного, смерть вітця і короля
 Помстити на цілім убійців роді,
 На їх рабах, унуках і правнуках,
 Ба, навіть на каміню замків їхніх.
 Поприсягла ціліські покоління
 Загнати у могилу свого батька,
 Скупатись в крові гей в росі маєвій.

Мельхталь. Чи знати, де убійці схорони-
 [лись?

Штауфахер. Розбігли ся по довершенім ділі

Сей час на п'ятеро доріг розличних.

І розійшлись, щоб не зійтись ніколи.

Князь Йоган в горах десь блукати має.

Вальтер Ф. Так їм злочинство плодів не
[несе!]

Месть плодів не несе! Сама себе

Страшенна пожирає, розкіш має

В убійствах а насичене у грозі.

Штауфахер. Убійцям не несе хісна убійство.

Ми-ж зірвем чистою рукою овоч

Кривавого злочинства благодатний.

Бо ми страху великого позбулись;

Найтяжший воріг свободи погиб,

І як чувати, берло перейде

З Габсбургів дому вже на другий дім.

Держава права вибору держить ся.

Вальтер Ф. і дугі. Чи чули ви вже що?

Штауфахер. Граф Люксембургський

Найбільше голосів на себе має

Вальтер Ф. Гаразд, що ми з державою три-
[мали.]

Тепер на справедливість мож числити.

Штауфахер. Могучих другів пан новий тре-
[бує,

Від мести Австрії він нас заступить.

(люде обіймають оден другого.)

Дяк з цісарским послом.

Дяк. Ось тутки славна старшина народна.

РЕСЕЛЬМАН І ДРУГІ. А що там?

ДЯК. Посол лист приніс.

Всі (До Вальтер Ф.) Втворіть й читайте.

ВАЛЬТЕР Ф. (читає) Смирним мужам Урс-
[ким

Швіцким і Унтервальдским королева

Ельсбета ласку шле і все добро.

Много голосів. За чим ту королева? Пріч
[йї царство.

ВАЛЬТЕР Ф. (читає) В великім своїм удо-
(винім горю

В котре-то скон крівавий пана йїх

Загнав царицю, тямить ще она

На вірність і любов давну Швайцар-
[ців —

МЕЛЬХТАЛЬ. У своєму щастю того не чинила.

РЕСЕЛЬМАН. Спокій, най чуєм!

ВАЛЬТЕР Ф. (читає.) „І до народу вірного
[звертаєсь,

Що справедливо він обурить ся

На сей виновників проклятих чин.

Тож надієсь она від сих трех крайів,

Що не будуть убійців спомагати,

Противно, що доложать всяких трудів,

Що б' в руки местника йїх передати.

Тямучі на любов і давні ласки,

Яких від дому Рудольфа зазнали.

(знаки невдоволення межи людьми.)

Много голосів. Любов і ласку!

ШТАУФАХЕР. Та ми зазнали ласки від вітця,

Но чим же заслужив ся син для нас?
 Чи він нам потвердив грамоти наші,
 Що перед ним усі царі чинили?
 Чи він по сираведливості судив,
 І заступав покривджену невинність?
 Чи хтів хоч вислухати послів наших,
 Котрих в трівозі ми післали д' нему?
 Ані одного з сего не зділав нам
 Король і сли би власною рукою
 Своєї правди не найшли були,
 Їго би не тронула наша нужда!
 За те єму ми дякувати маєм?
 О, не подяку сіяв він в сих долах.
 Він займав становище високе;
 Вітцем міг бути для народів своїх;
 Но він лиш виключно про своїх дбав,
 Най плачуть ті по нім, котрим що дав!

Вальтер Ф. Не хочем тішитись з єго унадку,
 Та лихом поминать єго тепер;
 Не хочем сего! Но щоби ми мстили
 Смерть короля, що нам добра не вдіав,
 Гонили ж тих, що нам ніщо не винні,
 На се ніяк не можем ми годитись.

Нема на милуване силованя. —

Із смертев вимушений довг відходить;
 Єму від нас ніщо вже не приходить.

Мельхталь. А плаче королева там в тере-
 [мах,

На небо гірко-тяжко нарікає,
 То ось де освободжений народ

Подяку тому небови складає.

Любов хто сіє, слези той збирає.

ШТАУФАХЕР. *(до народа.)* Де Тель? Чи має
[він нам хибувати,
Єдиний він, що волю нам приніс?
Найбільше він зділав, стерпів найтяжше.
Ходіть ко всі, до него поспішаймо
І многа-літа спасу заспіваймо.
(всі відходять.)

Друга ява.

Газдівство Теля. Ватра горить на огнищі, Че-
рез отворені двері видко подвіре.

Гедвіґа, Вальтер і Вільгельм.

Гедвіґа. Днесь прийде батько. Діти, любі
[діти!

Жиє, вільний і ми вільні і всі!

І ваш отець освободив країну.

Вальтер. І я також при тім був, моя нене!

Мене так само вимінити мусять,

Стріла вітця по при самую душу

Ішла, я ж не здрігнув ся.

Гедвіґа *(обіймає єго)* Так, ти мій на ново,

Так, двічі я тебе родила! Двічі,

Терпіла я по тобі родні болі!

Минулось — маю вас обох, обох!

І нині повертає милий батько!

Монах *(показуєсь при дверех.)*

Вільг. Ось нене божий чоловік стоїть;

Буде просити, певно, милостині.

Гедвіґа. Заклич єго до хати на гостину:

Він чує, що в дім радості прийшов.

(*Іде до комори і вертає зараз з чаркою.*)

Вільґ. (*до монаха.*)

Ходіть-ко, чоловічку, погостять вас неня.

Валь. Ходіть, спічніть й в дорогу покрі-
[шіть ся.

Монах. (*оглядаєсь доокола з боязною, дико.*)

Де я, скажіть мені, в яким я краю?

Вальтер. Чи ви зблукали, що не знаєте?

Ви в Бірглені, мій пане, в краю Урі.

Як сходить ся в Шехенську рівнину.

Монах (*до Гедвіґи, що вертає*)

Чи ви самі? Чи чоловік ваш в дома?

Гедвіґа. Ось мав прийти — но що вам чо-
[ловіче?

По вас не видко, щоб' добро несли.

Хто будь ви є, в потребі ви, беріть!

(*подає єму чарку.*)

Монах. Хоч як моя душа із спраги гине,

Не рушу, аж приречете мені —

Гедвіґа. Не тикайтесь мене, ідіть від мене

З далека стійте, сли вас слухать маю.

Монах. На сей огонь, що туй горить гос-
[тинно,

На головоньку ваших діточок,

Що обіймаю (*ловить хлопців.*)

Гедвіґа. Чоловіче, що ви?

Ідіть ви від дітей! — Не монах ви,

О ні! Спокій в одежи сій витає,
На вашому ж лиці не ма спокою.

МОНАХ. Я найнещасливіший чоловік.

ГЕДВІГА. Нещастє сильно промавляє к' серцю,
Но погляд ваш страхом мене проймає.

ВАЛЬТЕР (зриваєсь) Нене, отець! (вилітає)

ГЕДВІГА. О Боже мій! (хоче за ним бігти, дро-
жить і задержуєсь.)

ВІЛЬГЕЛЬМ. (летить за ним) Отець!

ВАЛЬТЕР (на дворі.) Ось ви вернули!

ВІЛЬГЕЛЬМ (на дворі.) Отче, милий отче!

ТЕЛЬ (на дворі.) Ось я вернув ся — Де є ва-
[ша мати?

(ідуть в хату)

ВАЛЬТЕР. Стоять там при дверех й не годні
[дальше.

Так із страху і радості дрожать.

ТЕЛЬ. Гедвіго! Нене діточок мойіх!

Ось Бог поміг, — вже нас деспот не
[ділить.

ГЕДВІГА (на єго гайі.)

О Телю! Телю! Як боялась я за тебе!
(Монах стає уважний.)

ТЕЛЬ. Забудь тепер на те, жий втіхою!

Ось я вернув ся! Ось де моя хата!

Наново я на своєму стою!

ВІЛЬГЕЛЬМ. Но де ви, отче, маєте ваш лук?

Не бачу я єго.

ТЕЛЬ. Вже не побачиш;

Єго сховали на святому місці,

Вже не послужить він до жадних ло-
[вів.

Гедвіґа. О Телю! Телю!

(відступаєсь, випускає его руку.)

Тель. Що бойіш ся, любко?

Гедвіґа. Як — як вертаєш д' міні? — Ся
[рука —

Чи смію взять за ню? — Рука ся —
[Боже!

Тель (щиро і відважно.)

Оборонила вас і край спасла;

Я можу сміло йї до неба взнести.

(Монах робить живе движенє, він его побачив.)

Хто брат сей?

Гедвіґа. Ах, забула я про него!

Помов з ним ти, мені від него страшно.

Монах (приступає ближше.)

То ви той Тель, що старосту убив?

Тель. То я, перед ніким не крию сего.

Монах. То ви той Тель! Ах, се рука Госпо-
[дня

Під вашу стріху завела мене.

Тель (мірить его очима.) Не монах ви! Хто
[ви?

Монах. Ви старосту

Убили, що вам шкодив; я також

Вбив ворога, що права відмавляв

Мені — він воріг ваш був, як і мій —

Я вибавив від него край.

Тель (відступаєсь в зад) То ви —

О гроза! Діти! Діти, геть ідіть!
 Иди, жіночко! Іди, іди! Нещасний!
 То ви би —

Гедвіґа. Боже, хто се?

Тель. Не питай!

Геть, геть! Не сміють діти сего чути.
 Іди із хати — геть далеко — з сим ось
 Не смієш бути під одним дахом.

Гедвіґа. Ох лишенько, се що? Ходіть!
(іде з дітьми.)

Тель *(до монаха)* Ви герцог
 Австрійський — Ви се? Ви царя убили
 Свого вужа й пана?

Йоган Парріціда. Він же крав
 Моє добро, мій спадок.

Тель. Свого вужа
 Убив, царя свого! Вас ще носить
 Земля свята! Вам сонічко ще світить!

Парріціда. Телю, послухайте, заким —
 Тель Зброчений

Батьківською й цісарською кервою,
 Ти смієш увійти в мій чистий дім?
 Ти смієш добрим людям показатись
 На очи, ще й гостинности жадати?

Парріціда. У вас, гадав, помилюване найду;
 І ви-ж зімстились на своїм вразі.

Тель. Нещасний!

Мішати смієш пристрастне убійство
 Із слушною зашитою вітця?
 Ти ратував головоньку діток,

Святеє огнище хранив? Страшенне
 І крайне відвертав єси від своїх?
 До неба взношу своєї чисті руки,
 Клену тебе і чин твій. — Я помстив
 Святу природу, ти їй осквернив —
 Далекі ми від себе — Ти убив,
 Я боронив те, що мені наймильше.

ПАРРИЦІДА. Відтручуєте мя від себе — у
 [розиуку?

Тель. Мені аж страшно, як з тобою мовлю.
 Щезай! Куди тебе понесуть очі!
 Не оскверняй невинної хатини!

ПАРРИЦІДА *(забираєсь до відходу.)*

Так, вже не можу, й вже не хочу жити!

Тель. А прецінь жаль мені тебе — О Боже!
 Так молодий, з так славного-то роду,
 Внук Рудольфа, царя і пана мого
 Убійцею скитаєсь на мойім
 Порозі низькім — молить-заклинає —
(закриває лице.)

ПАРРИЦІДА. О сли ви годни плакати, то пла-
 [chte

Над долею моєю — вна страшенна —
 Я князь — був ним — я міг щасливим
 [бути,

Слиб бажаня прудкїї гамував був.
 Розшарпувала зависть мое серце —
 Я зрів, як молодий мій стрий Леопольд
 Славив ся, та краями багатив ся,

Зі мною-же, з ровесником єго,
Немов би з недолітком обходились.

Тель. Нещасний, добре знав тебе твій стрий,
Що боронив тобі народу й краю!

Ти сам прудким ділом тим очайдушним
Оправдуєш єго розумність, страшно
Де спільники криваві твого морду?

Парріціда. Куди їх дух лихий повів з со-
[бою.

Не бачив я їх по нещаснім чині.

Тель. Знаєш, що під баніцією ти,
Що вільно вбити тя, щадить не вільно?

Парріціда. Для того оминаю всі гостинці,
До жадної не смію стукнуть хати —
Мов та мара блукаю я верхами,
Дрожу перед самим собою, скоро
Узрю в ріці свою нужденну постать...
О, скоро маєте ви милосерде —
(падає перед ним на коліна.)

Тель (відвернувшись.) Устаньте! Встаньте!

Парріціда. Аж руку помічну ви подасьте.

Тель. Чиж можу допомогти вам? Може ж грі-
[шник?

Но встаньте — Хоч би що страшеного
Сновнили — Чоловік ви як і я.

Нікого Тель не пустить без відради.

Що зможу, то поможу вам.

Парріціда. (зриваєсь і ловить цінко єго за руку.)

О Телю!

Спасаєте від розпуки мене!

Тель. Пустіть же руку — Мусите йти

Ту вас не можуть не найти, — найдуть
[геть,

Не можуть пощадить — Куди пійдете?
[же,
Де найдете спокій?

ПАРРИЦІДА. Чиж знаю? Ах!

Тель. Ось що мені внушає Бог — Вам треба
В Італію іти в Свят-Петроград!

Там папі падьте ви до ніг, єму
Ісповідайтесь і спасайте душу.

ПАРРИЦІДА. Чи местникови він мене не ви-
[дасть?

Тель. Що вдіє з вами, то прийміть за Боже.

ПАРРИЦІДА. Кудиж іти в той незнакомий
[край?

Не знаю я дороги, не відважусь
До подорожних прилучити ся.

Тель. Дорогу я вам вкажу, тямте лиш!

Пійдете горі, проти водам Райси,
Котра паде з гори з великим гоном.

ПАРРИЦІДА (*перестрашений*.)

Побачу Райсу? Вна плила при мойім
[чині.

Тель. Шлях дебрами іде, й хрестів багато

Значать єго, стоять на памятку
Вандрівників, заметених снігами

ПАРРИЦІДА. Я не лякаю ся страхів природи,
Коли поборюю душевні страсти.

Тель. До кожного хреста упадьте й в сльо-
[зах

Горячих жалуйте вини своєї.
Колиж щасливо страшний шлях минете,
Коли гора не метне своїх засп
На вас із ледоватого яру,
То прийдете на міст, котрий хитаєсь;
Сли під гріхом не завалить ся вашим,
Коли щасливо минете єго,
То отвираєсь вам залізна брама —
Не виділа ще світла — пройдете
І вийдете у радости долину.
Но швидко мусите йійі минать,
Не смієте витать, де мир витає.

Царріціда. О Рудольфе! Мій прадіде-королю,
Так йде твій внук землею твого цар-
[ства!

Тель. Так мете йти аж до верхів Готгард-
[ських,

Прийдете, де є озера відвічні,
Котрі небесні струї наповають;
Там попрощаєтесь з краєм Німецьким
І другий легкий бистрень заведе вас
В Італію, в обіцяний ваш край.

(Чути, як на многих трембітах піснь вівчарску
грають)

Я чую голоси. Щезайте!

Гедвіґа (влітає.) Де ти, Телю?

Отець іде! Зближають ся громадно
Усі союзники —

ПАРРІЦІДА (закриваєсь) О горе моє!

Не смію між щасливими витати.

ТЕЛЬ. Йди, любко. Покріпи ось сего чоловіка,
Та обдаруй его, бо він далеку
Дорогу має, й не найде гостини.
Спішись! Вже йдуть.

ГЕДВІГА. Та хто се?

ТЕЛЬ. Не питай!

А буде йти, то очі відверни,
Щоби не бачила, куди пійде!

*Парріціда іде хутко к' Телеви; но той киває єму
рукою і іде. Коли оба відійшли в різні сторони,
зміняєсь сцена і видко в*

Послідній яві

*цілу рівнину перед Телевою хатою враз з верхами,
що йійі замикають; рівнина набита людьми, що уста-
вились в хорошу групу. Другі ідуть глябою, що тяг-
несь понад Шехен. Вальтер Фіршт з обома хлопця-
ми, Мельхталь і Штауфахер ідуть по-переду, ін-
ші товплять ся за ними. Коли Тель виступає ви-
тають его всі грімкими окликами.*

Всі. Нехай жіє нам Тель! Стрілець й спа-
[ситель!

*(Коли передущі товплять ся до-около Теля і його обій-
мають, являють ся ще Руденц і Берта, він обіймає
селян, она Гедвігу. Музика з гори пригриває сій ні-
мій сцені. Коли скінчила, вступає Берта в круг
народа)*

БЕРТА. Мужі! Союзники! Прийміть мене

У свій союз. Мене, першу щасливу
Оборонену на вільній землі.

Свої права складаю в ваші руки, —

Хранить мете мене як свою горожанку?

Люде. Хранити мем майном і кровю.

БЕРТА. Ну же!

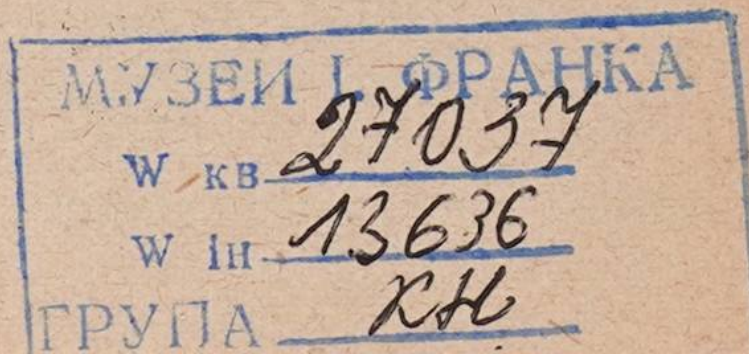
Так я іду за сего юнака,

Вільна Швайцарка за вільного мужа!

Руденц. А я дарую волю своїм крпакам.

(Коли музика на ново впадає, спадає заслона.)

Конець.

Ціна 35 кр. а. в.